

Україна:

події,
факти,
коментарі

2011 № 11

Засновник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** О. Онищенко, академік НАН України. **Редакційна колегія** В. Горвий, заступник головного редактора, Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz@pochta.ru, www.nbu.gov.ua/siaz.html. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

2011 № 11

ЗМІСТ

Коротко про головне

**Президент України В. Янукович взяв участь
у XVII саміті держав Центральної Європи у Варшаві**

Аналітика

Ю. Якименко

**Ход и перспективы евроинтеграционных процессов
в Украине в оценках политиков и экспертов**

С. Горова

**Красное Знамя узаконено:
комментарии политиков и экспертов**

С. Кулицький

**Проблеми диверсифікації джерел вуглеводневої сировини
та енергетична безпека України**

А. Потіха

**Ядерна енергетика України:
умови розвитку, перспективи**

В об'єктиві – регіон

Н. Тарасенко

Современные проблемы крымско-татарского народа в украинском обществе

Актуальна прес-конференція

С. Левадна

Общественные организации об успехах нынешней власти

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Діяльність науково-дослідних установ

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Інформаційні технології

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Наука і влада

Проблеми інформатизації

Ю. Половинчак

**Бібліотечні консорціуми – перспектива XXI століття:
світовий досвід та вітчизняні реалії**

До уваги держслужбовця

Н. Моїсеєнко

Нові надходження до НБУВ

Коротко про головне

Президент України В. Янукович взяв участь у XVII саміті держав Центральної Європи у Варшаві

Тема цього річного саміту – «Шляхи до демократії: спільний досвід демократичних перетворень».

У саміті брали участь президент Польщі Б. Коморовський, федеральний президент Австрійської Республіки Х. Фішер, президент Республіки Албанія Б. Топі, президент Республіки Болгарія Г. Пирванов, головуєчий президії Боснії і Герцеговини Н. Радманович, президент Італійської Республіки Дж. Наполітано, президент Естонської Республіки Т. Х. Ільвес, президент Литовської Республіки Д. Грібаускайте, президент Латвійської Республіки В. Затлерс, президент Республіки Македонія Г. Іванов, в. о. президента Республіки Молдова, голова парламенту М. Лупу, президент Словацької Республіки І. Гашпарович, президент Республіки Словенія Д. Тюрк, президент Угорської Республіки П. Шмітт, президент Республіки Хорватія І. Йосипович, президент Чеської Республіки В. Клаус, президент Чорногорії Ф. Вуянович, федеральний президент ФРН К. Вульф.

У рамках візиту до Республіки Польща в зустрічі взяв участь також президент США Б. Обама.

Ідея проведення неформальних форумів керівників держав Центральної Європи народилася під час зустрічі президентів Австрії, Чехії, Німеччини та Угорщини, а також ряду провідних європейських політиків з нагоди відкриття Європейського фестивалю в австрійському місті Зальцбурзі в липні 1993 р.

Президент України виступив із промовою під час другого пленарного засідання саміту. В. Янукович наголосив на тому, що Україна зацікавлена в реалізації конкретних проектів у рамках ініціативи Євросоюзу «Східне партнерство». «Ми сподіваємося, що другий саміт „Східного партнерства”, на який наші польські друзі зберуть нас у вересні, матиме вагомий практичний результат. У нас є час над цим попрацювати», – сказав В. Янукович. Президент також наголосив: Україна відкрита до активного співробітництва з усіма зацікавленими партнерами в рамках Стратегії ЄС для Дунайського регіону.

Глава держави водночас відзначив, що на своєму шляху євроінтеграції та розбудови демократії Україна відчуває солідарність і підтримку сусідів та партнерів із Центральної Європи. «Ми глибоко вдячні за цю допомогу», – сказав Президент, висловивши особливу вдячність Польщі як доброму сусідові, стратегічному партнерові й надійному другові України у Європейському Союзі.

Україна, зазначив В. Янукович, розглядає своє нинішнє головування в Комітеті міністрів Ради Європи та майбутнє головування в ОБСЄ у 2013 р. як гарну можливість зробити внесок у розбудову демократії.

Президент також додав, що регіональне співробітництво – ще один пріоритет європейської політики України. Глава держави водночас зауважив, що Україна в жодному разі не протиставляє свою інтеграцію до Європи та стратегічне партнерство з Росією.

Крім того, глава держави відзначив, що Україна високо цінує її залучення до співпраці з Вишеградською четвіркою – Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Чехією. «Ми надаємо великого значення процесам консолідації позицій держав Вишеградської групи у сфері безпеки», – сказав Президент. За його словами, ідеться, зокрема, про нещодавнє рішення щодо створення бойової тактичної групи цих країн.

В. Янукович переконаний: демократичні перетворення є запорукою належності України до єдиної Європи та її майбутнього членства у Європейському Союзі. «Ми робимо наголос не на гучних гаслах, а на конкретній реформаторській роботі, досягненні практичних результатів», – сказав він, додавши, що особливу увагу влада приділяє економічним перетворенням, адже в злиденному суспільстві демократія не може функціонувати повноцінно. «Зміст цих реформ – утвердження дієвої демократії та європейських стандартів в усіх без винятку сферах життя», – сказав Президент. «Демократія становить для нас самодостатню цінність. Саме вона є тим оптимальним інструментом, який може забезпечити гідне життя українських громадян і процвітання всієї країни», – зазначив глава держави.

Під час варшавського візиту Президента було проведено ряд зустрічей. Так, В. Янукович зустрівся з президентом Республіки Польща Б. Коморовським. Глави держав обговорили актуальні питання двостороннього співробітництва України й Польщі, у тому числі, що стосуються підготовки до фінальної частини чемпіонату з футболу Євро-2012 та реалізації проекту «Одеса – Броди».

Президент Польщі привітав свого українського колегу з одностайною підтримкою учасниками XVII саміту країн Центральної Європи ідеї щодо проведення наступного саміту країн Центральної Європи в Україні.

В. Янукович та Б. Коморовський, крім того, обговорили питання євроінтеграції України. Ще однією темою розмови було вшанування історичної пам'яті двох народів.

Президент України В. Янукович у Варшаві провів зустріч із федеральним президентом Федеративної Республіки Німеччина К. Вульфом. Глава держави подякував К. Вульфу за висловлену ним під час саміту країн Центральної Європи оцінку ситуації в Україні та її прагнення вступити до Європейського Союзу.

Президент також відзначив, що буде радий вітати федерального президента в Україні з державним візитом. «На мою думку, Ваш візит в Україну надав би потужного поштовху для поглиблення двостороннього співробітництва в усіх сферах», – сказав В. Янукович.

В. Янукович також додав, що знає про намір К. Вульфа приїхати в Україну для перегляду матчів фінальної частини чемпіонату з футболу Євро-2012 і буде радий його візиту.

В. Янукович провів зустріч із федеральним президентом Австрійської

Республіки Х. Фішером. Сторони обговорили питання торговельно-економічної співпраці України та Австрії. Зокрема, ішлося про співробітництво двох країн в інвестиційній сфері. Президенти окремо зупинилися на тематиці інтеграції України до ЄС, зокрема на питанні європейської перспективи України.

Також Президент України В. Янукович у Варшаві взяв участь у робочому обіді від імені президента Польщі Б. Коморовського на честь глав держав-учасниць XVII саміту країн Центральної Європи. У заході також взяв участь спеціальний гість – президент Сполучених Штатів Америки Б. Обама. Перед початком обіду Президент України В. Янукович і президент США Б. Обама тепло привіталися та мали коротке спілкування (Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua). – 2011. – 27.05).

Аналітика

Ю. Якименко, мл. науч. сотруд.

Ход и перспективы евроинтеграционных процессов в Украине в оценках политиков и экспертов

Активизация общественной дискуссии о внешнеполитических ориентирах Украины стала реакцией на настойчивые предложения российских властей о присоединении страны к Таможенному союзу РФ, Беларуси и Казахстана, прозвучавшие на фоне заявлений украинского руководства о неизменности приоритетов украинской внешней политики, главным из которых является европейская интеграция.

«Европейская интеграция остается неизменным приоритетом внешней политики нашего государства. Мы, безусловно, рассчитываем, что во время председательства Польши (в ЕС) во втором полугодии этого года мы будем искать общие решения, которые касаются интеграции в Евросоюз», – заявляет Президент Украины В. Янукович.

По прогнозам Премьер-министра Н. Азарова, Украина сможет стать полноправным членом ЕС менее чем через 10 лет.

Министр иностранных дел Украины К. Грищенко, комментируя перспективы евроинтеграции, подчеркивает, что эти процессы не будут осуществляться за счет отношений с Россией. «Наш приоритет четко определен – это интеграция в Европейский Союз... Нет оснований считать, что это будет за счет отношений прагматических, реалистических, самых дружественных и теплых с Россией», – заявляет глава внешнеполитического ведомства.

Председатель Верховной Рады В. Литвин заявляет, что европейская интеграция – это политический выбор Украины. По его словам, «нынешний год для Украины является критически важным и ответственным: либо

действительно будут подписаны документы, в которых будет зафиксирована европейская перспектива Украины, или политический энтузиазм в значительной степени уменьшится». По его мнению, «выход сотрудничества Украины с ЕС на практические решения исключит разного рода шатания во внешнеполитической сфере».

Европейские устремления Украины поддерживают и США. «Соединенные Штаты решительно поддерживают стремление Украины к европейской интеграции. Мы поддерживаем украинцев в этом», – подчеркивает Чрезвычайный Полномочный Посол США в Украине Д. Ф. Теффт.

Позиция же самого Евросоюза по отношению к Украине остается довольно осторожной. Одной из главных проблем в отношениях Украины и ЕС представители ЕС называют кризис доверия. «У нас нет уверенности в искренности украинского стремления в переговорах по соглашению об ассоциации и зоне свободной торговли», – заявляет руководитель торгово-экономического отдела представительства Евросоюза в Украине У. Хауэр.

Украина рассчитывает на успешное завершение переговоров с Евросоюзом по соглашению об ассоциации до конца текущего года. Главным итогом соглашения должно стать создание зоны свободной торговли с ЕС. При этом украинское правительство, продолжая считать Россию одним из своих стратегических партнеров, рассматривает возможность сотрудничества со странами-участниками Таможенного союза, хотя многие эксперты указывают, что желание Украины создать зону свободной торговли с ЕС если и не сделает такое сотрудничество невозможным, то существенно ограничит его эффективность. Российская сторона неоднократно подчеркивала, что в случае создания зоны свободной торговли с ЕС страны Таможенного союза будут вынуждены жестко контролировать украинский импорт для защиты своего рынка. В то же время власти РФ без особого оптимизма расценивают перспективы сотрудничества Украины с ТС по предложенной украинским Президентом формуле «3+1», допуская при этом (хотя и с некоторыми оговорками), что евроинтеграция Украины и экономическое сотрудничество стран в рамках Таможенного союза могут проходить параллельно.

Президент Украины В. Янукович заявляет, что Украина планирует еще в этом году подписать с ЕС соглашение об ассоциации и создании зоны свободной торговли. По его словам, Украина стремится к концу текущего года найти компромиссные решения и устранить таким образом существующие разногласия в позициях сторон и выйти на окончательное подписание соглашения об ассоциации с ЕС.

В ходе недавней встречи с Президентом Еврокомиссии Ж. М. Баррозу В. Янукович высказал мнение, что «при сохранении существующей динамики в переговорах мы сможем согласовать документ до следующего саммита Украина – ЕС, который запланирован на декабрь этого года в Киеве».

«Мы положительно оцениваем конструктивный ход переговоров по всем

частям соглашения, включая создание углубленной всеобъемлющей зоны свободной торговли», – отметил Президент, подчеркнув, что для Украины имеет принципиальное значение закрепление в тексте Соглашения об ассоциации положения о европейской перспективе Украины. В свою очередь Президент Еврокомиссии выразил надежду, что процесс переговоров по заключению этого соглашения будет результативным. «2011 г. будет решающим для отношений Украины и ЕС. У нас есть очень много работы. Я надеюсь, что мы сможем придать динамику нашим отношениям, чтобы завершить переговоры по ассоциации», – заявил он.

По словам В. Януковича, «в 2010 г. Украина и Европейский Союз предприняли качественный шаг вперед в сфере безвизового диалога». Сегодня Украина получила план действий относительно либерализации визового режима и для дальнейшего продвижения к безвизовому режиму с ЕС в 2011 г. Украина должна выполнить ряд технических заданий, в частности, в сферах безопасности документов, миграции, охраны общественного порядка. «Убежден, что до конца года мы это сделаем», – заявляет В. Янукович.

В своем ежегодном Послании Президент сообщает, что в ближайшем будущем будет принята обновленная стратегия европейской интеграции страны. «В 2010 г. были определены приоритетные направления государственной политики в сфере европейской интеграции. Этот процесс продолжается и должен завершиться принятием обновленной стратегии европейской интеграции Украины», – сказано в Послании Президента.

В то же время, как подчеркивается в документе, процесс расширения Евросоюза дошел до поворотного момента, за которым – «разработка новых, более прагматичных подходов при сохранении базовой идеологии этого процесса». «Ввиду того, что в ряде стран Европейского Союза растут изоляционистские настроения, результатом чего стал приход к власти правоцентристских партий, Украина делает акцент на том, что ее интеграция в ЕС соответствует интересам не только украинского, но и общеевропейского развития», – отмечается в Послании.

Договор об ассоциации Украины с ЕС планируется подписать во время председательства в ЕС Польши, к углублению отношений с которой стремится украинское руководство.

По мнению некоторых польских экспертов, главным внешнеполитическим приоритетом польского председательства в ЕС станет углубление сотрудничества Евросоюза с шестью странами, охваченными Программой «Восточное партнерство». Однако при этом высказывается мнение, что официальной Варшаве будет непросто акцентировать внимание Брюсселя на европейских стремлениях Украины, Молдовы и стран Северного Кавказа при сложной ситуации в Северной Африке и Ближнем Востоке – вопросы «Восточного партнерства» могут оказаться в тени проблем Ливии, Сирии и других стран мусульманского мира.

По словам польского аналитика Т. Жорначука, если говорить о председательстве Польши в ЕС, то «Восточное партнерство» – это внешнеполитический приоритет номер один, но то, насколько этот приоритет будет сильным или слабым, будет зависеть от событий второго полугодия текущего года прежде всего в Северной Африке и на Ближнем Востоке. Впрочем, по мнению экспертов, Варшава заинтересована в том, чтобы договор об ассоциации Украины с ЕС был подписан именно во время ее председательства в Евросоюзе, что подтверждается заявлениями руководства польского внешнеполитического ведомства. Кроме того, считается, что достижение таких договоренностей значительно укрепило бы авторитет Польши среди ее восточных соседей. Подписание договора с Украиной уже во втором полугодии 2011 г. польские эксперты расценивают как более вероятное событие, чем, скажем, запланированное к концу года вступление в ЕС Хорватии.

Говоря об углублении сотрудничества ЕС с восточными соседями Польши, польские эксперты в первую очередь указывают на Украину и Молдову. По их мнению, на дальнейший ход этого сотрудничества будет влиять опыт евроинтеграции Болгарии и Румынии, в которых были решены далеко не все проблемы, на которые указывало европейское сообщество, а в некоторых аспектах (в частности, это касается борьбы с коррупцией) ситуация даже ухудшилась. Именно поэтому ЕС впредь будет более требовательным к потенциальным кандидатам на вступление в союз.

Сегодня внимание европейского сообщества, в контексте расширения ЕС на восток, привлечено к проблеме отношений Украины со странами-участницами Таможенного союза, к активизации которых призывает Украину РФ.

Еще в начале апреля уполномоченный Кабинета Министров Украины по сотрудничеству с Россией, странами СНГ и Евразийского экономического сообщества В. Мунтияну сделал заявление о том, что в мае этого года ожидается подписание договора о создании зоны свободной торговли (ЗСТ) с СНГ, а уже в июле, в случае принятия соответствующего решения Конституционного Суда и завершения проведения внутригосударственных процедур, Украина сможет присоединиться к протоколу о создании Таможенного союза. Однако это заявление вскоре было опровергнуто украинским МИДом, который подчеркнул, что присоединение к ТС возможно только после создания Зоны свободной торговли с ЕС.

Тема участия Киева в Таможенном союзе стала главной во время апрельского визита председателя правительства РФ В. Путина в Украину. В частности, В. Путин отметил, что приток средств в экономику Украины при интеграции в ТС и Единое экономическое пространство (ЕЭП) может составить 6,5–9 млрд долл.

Кроме того, одним из средств влияния на выработку позиции Украины по отношению к ТС стал традиционный вопрос цены на российский газ, в понижении которой очень заинтересована Украина.

По результатам встречи Премьер-министр Украины Н. Азаров, приглашенный В. Путиным принять участие в заседании Комитета по вопросам экономического сотрудничества 7 июня в Москве, заявил, что украинской стороне удалось убедить власти РФ обсудить возможность пересмотра формулы цены на газ (напомним, что Украина с марта 2010 г. добивается от России пересмотра формулы цены на газ. В частности, формула, заложенная в действующем соглашении, предусматривает привязку к цене на нефть на мировых рынках. Действующее соглашение было подписано в 2009 г. при президенте В. Ющенко и премьер-министре Ю. Тимошенко. Дополнительное соглашение к базовому контракту «Нефтегаза» и «Газпрома», заключенное 21 апреля 2010 г., предусматривает скидку на газ для Украины в размере 100 долл. за 1 тыс. куб. м).

По мнению эксперта киевского Института энергетических исследований Ю. Корольчук, позиция Украины по газовому вопросу на переговорах с премьер-министром РФ была направлена на то, чтобы выиграть время в переговорном процессе с властями Евросоюза по интеграции в зону свободной торговли.

Эксперт подчеркивает, что позиция украинской власти в ходе переговоров основывалась на балансировании между Россией и ЕС. Также, по его мнению, предложения по пересмотру газовых договоренностей ставят под сомнение возможность быстрого присоединения Украины к Таможенному союзу. «В то же время украинская сторона получила дополнительный кредит времени, чтобы выйти на финишную прямую в переговорах с ЕС по зоне свободной торговли», – отметил он.

Глава общественного экспертного совета «Украина – ЕС», директор «Евроатлантического университета» О. Рыбачук считает, что вступление Украины в Таможенный союз сделает европейские перспективы страны нереальными. «Азаров говорил о том, что цена на газ экономически необоснованна и несправедлива. Россияне продолжают говорить то, что они говорили год назад во время подписания харьковских соглашений, обещая низкую цену на газ. Сегодня же мы платим за газ дороже, чем Германия и другие европейские государства. При этом позиция ЕС однозначна: подписание Таможенного союза с кем бы то ни было противоречит европерспективам Украины. Вступление Украины в Таможенный союз и соответственное изменение таможенных правил и тарифов делает эти перспективы практически нереальными. И Президент это понимает», – отмечает эксперт. По его словам, вступление Украины в Таможенный союз с государствами, которые не являются членами Всемирной торговой организации, невозможно. «Конечно, российская пропаганда все это отмечает. Тем не менее цена вопроса для Украины высока,

ведь именно наша страна будет платить за ошибку. При этом цена газа в данном случае незначительна. Так как Россия стремится стать членом ВТО, она будет вынуждена стабилизировать цены на газ. В конце концов, дешевый газ для Украины все равно, что дешевые наркотики для наркомана как средство лечения от зависимости. Для украинской экономики нужна не низкая цена на газ, а новые подходы к энергосбережению. Президент Украины В. Янукович прямо сказал: наша цель – Евросоюз, а с Таможенным союзом мы будем работать по формуле «3+1», т. е. будем свободно торговать, не являясь полноценным членом Таможенного союза. При этом из уст российских чиновников звучал ультиматум: только полноценное членство в Таможенном союзе!» – говорит О. Рыбачук.

Представители Евросоюза подчеркивают, что любое участие Украины в ТС значительно усложнит дальнейшие переговоры о подписании договора между Украиной и ЕС. Так, посол Германии в Украине Ханс-Юрген Хаймзет заявил по этому поводу, что «прямое вступление в Таможенный союз прекратит сами переговоры с Европейским Союзом относительно соглашения о свободной торговле».

Глава Еврокомиссии Ж. М. Баррозу также считает, что Украина не может одновременно интегрироваться в Таможенный союз и иметь всеобъемлющую зону свободной торговли с Европейским Союзом. В то же время он отметил, что Украина имеет право заключать любые торговые соглашения, которые отвечают ее экономическим интересам. Он добавил, что такие соглашения не должны влиять на обязанности украинской стороны в рамках членства во Всемирной торговой организации и в рамках зоны свободной торговли с Европейским Союзом. «Для Украины было бы очень сложно вести переговоры относительно всеобъемлющей зоны свободной торговли с Европейским Союзом, если бы она присоединилась к Таможенному союзу стран, которые не имеют преференциальных торговых соглашений с Европейским Союзом, поскольку в рамках Таможенного союза применяется общий тариф ко всем другим партнерам», – заключает глава Еврокомиссии.

Посол ЕС в Украине Жозе Мануэль Пинту Тейшейра, комментируя переговоры Украины и РФ по поводу Таможенного союза, подчеркивает, что договор об ассоциации не является несовместимым с договоренностями о зонах свободной торговли с другими странами. Однако когда речь идет о таможенном союзе, то «возникают вопросы». «Украина как член ВТО не может создавать его со странами, не являющимися членами этой организации», – заявляет он.

Немецкий эксперт В. Шнайдер-Детерс по поводу сотрудничества Украины с ТС отмечает: «Соглашение об ассоциации, о котором в настоящее время ЕС ведет переговоры с Украиной, предусматривает по сути глубокое и всеобъемлющее соглашение о свободной торговле. Однако фактическое включение Украины во внутренний рынок ЕС является несовместимым со вступлением Украины в Таможенный союз с Россией, Беларусью и Казахстаном

– своим „приглашением” вступить в этот Евразийский союз Москва поставит Киев перед выбором с далеко идущими последствиями... Согласно официальным заявлениям, Украина держит курс на евроинтеграцию также и при Президенте В. Януковиче. Но он, как кажется, стремится только к свободной торговле с Европейским Союзом и к интеграции украинской экономики во внутренний рынок ЕС. Вместе с тем В. Янукович не придает большого значения принадлежности Украины к политическому союзу европейских государств».

Понимание такой позиции ЕС проявилось в заявлении Президента Украины о том, что присоединение Украинского государства к Таможенному союзу России, Беларуси и Казахстана в настоящее время невозможно. «Украина вступила в ВТО. Украина сейчас интегрируется в ВТО. Мы развиваем политику в соответствии с принципами организации. Присоединение к Таможенному союзу России, Беларуси и Казахстана сегодня невозможно, поскольку экономические принципы и законы функционирования ВТО не позволят нам присоединиться к этому союзу», – заявил В. Янукович в ходе весенней сессии ПАСЕ.

Однако, понимая, что для Украины жизненно важно иметь российские энергоносители по более низким ценам, правительство пытается найти компромиссные формы сотрудничества страны с ТС.

В. Янукович заявляет, что сотрудничество Украины с Таможенным союзом России, Беларуси и Казахстана не мешает созданию зоны свободной торговли с Европейским Союзом. По его словам, Украина будет искать оптимальные формы сотрудничества с Таможенным союзом, одной из которых может стать сотрудничество по формуле «3+1».

«Уверен в том, что сотрудничество с ТС не только не будет препятствием для создания зоны свободной торговли с ЕС, а в будущем это будет способствовать интеграционному процессу на евроазиатском пространстве», – считает украинский Президент. Он отмечает также, что после вступления России и Казахстана в ВТО сотрудничество между Украиной и Таможенным союзом будет строиться на принципах ВТО.

Премьер-министр Украины Н. Азаров указывает, что Украина надеется найти формулу, которая позволит сотрудничать как с Европейским Союзом, так и с Таможенным союзом без потерь для страны. По его словам, многие противопоставляют сотрудничество Украины с Европейским Союзом сотрудничеству с Таможенным союзом, что является неправильным. «Мы против, мы не хотим этих противопоставлений. Мы хотим найти такие формулы, которые устроили бы нас, прежде всего, и устроили бы наших партнеров», – заявляет он. По словам Н. Азарова, товарооборот Украины с Россией сопоставим с товарооборотом с Европейским союзом, и Украина не хочет терять в торгово-экономических отношениях ни с той, ни с другой стороной. «У нас есть свои торгово-экономические интересы в Европейском

союзе, и есть не менее важные интересы во взаимоотношениях с Таможенным союзом», – подчеркнул Премьер-министр.

Народный депутат из фракции Партии регионов, вице-президент Парламентской ассамблеи Совета Европы И. Попеску заявляет, что Украина не будет выбирать между зоной свободной торговли с Евросоюзом и Таможенным союзом России, Казахстана и Беларуси, потому что этот выбор давно сделан в пользу европейской интеграции. Он также заявил, что выраженная В. Януковичем формула сотрудничества с ТС пойдет стране лишь на пользу. «Формат „3+1” отвечает интересам нашего государства, но только на том уровне, на котором это сотрудничество не вступает в противоречие с нашими договорами со Всемирной торговой организацией (ВТО) и Европейским Союзом», – считает депутат. «С Таможенным союзом мы будем сотрудничать по тем позициям, которые нам выгодны и не противоречат нашему европейскому вектору и договору с ВТО», – заявляет И. Попеску. «Мы не будем выбирать между зоной свободной торговли с Евросоюзом и Таможенным союзом России, потому что приоритет уже выписан Законом „Об основах внешней и внутренней политики”, где четко прописана европейская интеграция, первый этап которой предполагает подписание Договора об ассоциации Украины и Евросоюза, а также договора по ЗСТ», – отмечает политик.

Характерно, что российская сторона в общем скептически расценивает поиски Украиной компромиссных решений, однако допускает озвученные Украиной варианты сотрудничества.

Если Украина выберет европейский вектор интеграции, то ей будет «труднее находить какие-то развязки в рамках Единого экономического пространства и Таможенного союза России, Беларуси и Казахстана», – заявил недавно президент РФ Д. Медведев. «Нельзя сидеть на двух стульях, нужно делать какой-то выбор», – сказал он. При этом президента РФ в принципе не смущает европейская интеграция Украины. «Единственное, что я могу сказать абсолютно точно, если Украина выберет европейский вектор, ей будет сложно участвовать в едином экономическом пространстве и Таможенном союзе с Россией, Беларусью и Казахстаном», – отметил российский президент.

В то же время министр иностранных дел России С. Лавров не видит противоречий между созданием зоны свободной торговли Украины и Европейского Союза и сотрудничеством Украины с Таможенным союзом.

Первый вице-премьер РФ И. Шувалов еще в начале марта заявлял, что присоединение Украины к ТС могло бы ускорить создание зоны свободной торговли этого объединения с Евросоюзом. «Мы исходим из того, что эти форматы друг другу не противоречат, а возможное участие Украины в Таможенном союзе могло бы даже на определенном этапе ускорить образование зоны свободной торговли с Европейским Союзом», – подчеркнул И. Шувалов. Он подтвердил стремление к образованию на пространстве СНГ зоны свободной торговли без изъятий. «Нашей конечной целью является создание

зоны свободной торговли с Европейским Союзом... И этот формат – Таможенный союз – это промежуточный этап на пути создания единого экономического пространства, которое, по сути, будет объединять и создавать общее экономическое пространство от Атлантики до Тихого океана», – заявил первый вице-премьер РФ.

В противовес такой позиции сегодня в прессе часто высказывается мнение, что присоединение Украины к ТС может означать фактический отказ от евроинтеграции, как стратегического ориентира Украины во внешней политике. Кроме того, многие специалисты указывают на то, что ЕС – основной поставщик инвестиционных товаров и товаров длительного пользования на Украину, в том числе новых технологий и оборудования. А повышение ввозных пошлин в рамках присоединения к ТС негативно скажется на темпах модернизации основных отраслей украинской промышленности.

В случае же подписания Украиной соглашения о зоне свободной торговли с Европейским Союзом, Таможенный союз России, Беларуси и Казахстана, по мнению экспертов, может ввести ограничения на украинский экспорт. Альтернативой присоединению Украины к Таможенному союзу могут стать секторальные соглашения с его членами.

Добавим также, что завершение европейского интеграционного процесса вступлением Украины в ЕС затронет, разумеется, интересы России. Поэтому ЕС будет вынужден искать возможности уравнивания интересов с РФ. То есть Европейский Союз в перспективе будет стремиться к формированию новой «восточной политики», целью которой станет интеграция России в общеевропейские структуры, и сегодняшние проблемные моменты в отношениях Украины и РФ утратят актуальность.

С. Горовая, соб. кор. СІАЗ НБУВ

Красное Знамя узаконено: комментарии политиков и экспертов

Закон, который предусматривает поднятие 9 Мая копий красного флага Победы на зданиях рядом с государственным флагом, вступил в силу. Его текст опубликован в правительственной газете «Урядовый курьер». Данным законом внесены изменения в Закон «Об увековечении победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.». Верховная Рада приняла его 21 апреля этого года. Президент В. Янукович подписал – 20 мая.

Подписание Президентом Украины данного закона вызвало широкий резонанс в кругах политиков и экспертов. Так, Луганская областная организация Партии регионов выступила с заявлением, в котором одобряет и приветствует подписание Президентом Украины Закона «О внесении

изменений в Закон Украины „Об увековечивании Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.”». «Этот шаг Президента еще раз подчеркивает, что как глава государства В. Янукович неизменно придерживается обещаний, которые он дал ветеранам накануне празднования 9 Мая. Подписание Закона позволит положить конец провокациям националистических организаций и не допустить повторения позорных для Украины событий, имевших место во Львове в День Победы», – заявляют в пресс-службе Луганской областной организации Партии регионов (<http://cxid.info>, 24.05.2011 г.).

Вместе с тем, подписав закон только после тщательной правовой экспертизы, проведенной Министерством юстиции, Президент Украины в очередной раз подал всем политикам пример ответственного отношения к Конституции своей страны, хотя его личная позиция по этому вопросу была известна задолго до Дня Победы, говорится в заявлении пресс-службы.

Отныне Знамя Победы будет соответствовать штурмовому знамени 150-й ордена Кутузова II степени Идрицкой стрелковой дивизии, водруженному над поверженным Рейхстагом 1 мая 1945 г. Закон устанавливает совместное использование Знамени Победы и государственного флага Украины во время торжественных мероприятий, посвященных Дню Победы.

«Это Знамя для нас – потомков советских солдат – святыня, растоптать которую мы не дадим никому, в том числе и львовским „молодчикам”, учинившим неонацистские погромы в День Победы. И потому, в соответствии с решением Луганского областного совета Красное Знамя Победы будет развеваться над всеми административными зданиями Луганщины до 22 июня 2011 г. – 70-й годовщины начала Великой Отечественной войны», – говорится в заявлении.

Также народный депутат Украины от фракции КПУ А. Голуб считает, что закон о красном Знамени Победы отвечает настроениям общества и исторической правде.

По мнению А. Голуба, Президент абсолютно правильно поступил, подписав закон об официальном использовании копий Знамени Победы. «Это отвечает настроениям общества, что также соответствует исторической правде. Ну, не было над Рейхстагом другого флага», – добавил коммунист. (www.from-ua.com, 24.05.2011 г.).

Лидер КПУ П. Симоненко считает, что подписание закона об официальном использовании копий Знамени Победы поможет обеспечить единство народа Украины. «Я доволен тем, что хотя бы с опозданием Президент выполнил свое обещание, данное 5 мая ветеранам в Цыблях. Самое главное, чтобы после подписания этот закон выполнялся на всей территории Украины. Этот закон направлен как раз на то, чтобы обеспечить единство народа Украины и обеспечить вечную память нашим героям», – отметил П. Симоненко.

По словам лидера Компартии, единство Украины зависит от того, как

закон о Знамени Победы будет выполняться по всей стране. «Здесь должна решительно действовать вся правоохранительная система: если кто-то из чиновников не выполняет положения данного закона, прокуратура должна принимать соответствующие решения», – сказал П. Симоненко (<http://mignews.com.ua>, 23.05.2011 г.).

В свою очередь, Львов не намерен вывешивать красные флаги ни 9 Мая, ни в другие дни, невзирая на то что Президент В. Янукович подписал закон, согласно которому формой увековечивания победы в Великой Отечественной войне является подъем красного флага. Об этом сообщил мэр Львова А. Садовый. «Есть постановление, которое принято Львовским городским советом о запрете советской и нацистской символики на территории города Львова. Она принята до подписания закона Президентом», – сказал он.

По словам А. Садового, во Львове будут использоваться исключительно государственные флаги. «Но, несмотря на любые дискуссии, мы четко знаем, что такое для Львова красный флаг, что такое для Львова фашистский флаг. Поэтому мы будем делать все возможное, чтобы в городе Львове были наши национальные флаги, за которые мы умирали, за которые воевали деды, прадеды, все, кто мечтал о независимой Украине», – сказал А. Садовый. По его словам, постановление городского совета на сегодняшний день действует, никто его не опротестовывал и не оспаривал в судах (www.from-ua.com, 24.05.2011 г.).

Также СМИ сообщают, что Львовский областной совет просит Президента В. Януковича распустить Верховную Раду. Об этом сказано в обращении Львовского облсовета к В. Януковичу, принятом на заседании 24 мая. За данное обращение проголосовали 80 депутатов из 83 присутствующих. «Принять обращение к Президенту Украины по выражению недоверия Верховной Раде Украины, которая принимает решения, которые раскалывают Украину. Как пример – использование флагов Советского Союза во время государственных праздников», – сказано в обращении.

Также в обращении говорится, что нынешний состав парламента поставил себя вне закона, самовольно продлив срок своих полномочий. «Львовский облсовет с тревогой воспринимает превращение Верховной Рады в заложника политических игр парламентского большинства», – сказано в обращении.

Также областной совет обвиняет Верховную Раду в популизме, проведении псевдореформ и доведении до нищеты простых граждан. Учитывая изложенные аргументы, Львовский облсовет считает, что Рада исчерпала кредит доверия украинского народа и должна быть распущена. Контроль над выполнением решения возложен на председателя совета О. Панькевича.

Народный депутат (НУ – НС), лидер Украинской народной партии Ю. Костенко считает, что Россия стремится усиливать сепаратистские настроения в Украине. «То, что и 9 мая, и 22 июня происходит при участии и видимой, и невидимой России и российских представителей, свидетельствует об

одном: России в первую очередь нужны сценарии усиления украинского сепаратизма», – заявил политик в эфире ТВі. При этом лидер УНП считает, что сепаратистские настроения не являются внутренней проблемой Украины, а навязываются «зарубежными политтехнологами».

Лидер партии «Батьківщина» Ю. Тимошенко на своей странице в Twitter прокомментировала подписание Президентом В. Януковичем закона о Знамени Победы. «Вчера в Украине был День Европы. В этот день В. Янукович и подписал закон о красном флаге. Чтобы там не расслаблялись, помнили, с кем имеют дело», – говорится в микроблоге политика.

В свою очередь народный депутат Украины, член фракции Партии регионов В. Олійник в эфире «Свободы слова» на ICTV 23 мая высказал мнение о том, что независимо от того, был бы принят закон об использовании копий Знамени Победы на 9 Мая или нет, все равно потасовок во Львове на День Победы избежать не удалось бы.

Комментируя подписание В. Януковичем ЗУ № 3298-VI о порядке использования красных флагов в Украине, «регионал» подчеркнул, что конфликт между разными идеологическими лагерями в стране был обусловлен непродуманной государственной политикой экс-президента Украины В. Ющенко.

В. Олійник напомнил, что еще на торжественном параде 9 мая 2005 г. во главе с праздничной колонной шел знаменосец с красным флагом, сзади которого шли военные с красными флагами всех украинских фронтов и белорусских фронтов. Процессию возглавляли лидеры «оранжевого» лагеря с президентом В. Ющенко.

«Рядом с ним шла Ю. Тимошенко, которая сегодня говорит, что решение по флагу – это политтехнология. А то что было? Там даже не было государственного флага», – возмутился народный депутат, отмечая, что тогда из националистов никто не возмущался и не протестовал по этому поводу.

Кроме этого, В. Олійник напомнил, что сам термин «Знамя Победы» в правовое поле Украины был введен во время правления В. Ющенко специальным указом. «Президент Украины В. Ющенко подписал указ о присвоении А. Бересту звания Героя Украины и в нем указал: за боевую отвагу в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг., личное мужество и героизм, проявленные в Берлинской операции, и поднятие Знамени Победы над Рейхстагом», – процитировал указ В. Ющенко «регионал».

Тем не менее, как отметил В. Олійник, почему-то именно сейчас активизировались националисты и начали возмущаться, хотя тогда не было ни одного протеста с их стороны и никаких действий.

Народный депутат подчеркнул, что свое весомое слово в расколе Украины сыграл именно В. Ющенко, в частности, дав статус Героя Украины такой одиозной и противоречивой исторической личности как Бандера.

По мнению некоторых экспертов, из-за красных флагов в Украине могут

начаться более массовые стычки между националистами и пророссийскими радикалами, чем это было 9 мая во Львове.

Так, по словам президента Центра системного анализа и прогнозирования Р. Ищенко, на протяжении шести лет в Украине четко фиксируется разделение электората по региональным признакам. Последние выборы Президента и местные выборы тому подтверждение. Однако, как отметил эксперт, если раньше электорат характеризовался умеренными политическими пристрастиями, то сегодня общество радикализируется, что может привести к серьезным последствиям и силовым противостояниям.

С этим отчасти согласился директор социологической компании R&V Group Е. Копатько. «Я полагаю, то, что произошло 9 мая во Львове, имеет свое продолжение, наверное, еще в более жестких формах. Я редко себе позволяю такие высказывания, но для этого есть основания: то, что зрело 20 лет, наконец, вырвалось на свободу. При этом не в самой хорошей форме. Те ментальные различия, то, о чем люди говорят в быту, проявилось в политике в наиболее ярком, неприглядном и наиболее радикальном виде», – сказал Е. Копатько.

Руководитель проекта, глава Совета украинского независимого центра политических исследований Ю. Тищенко сказала: «На сегодняшний день я бы говорила о существовании очень сложных противоречий в украинском обществе, а не о расколе. Эти противоречия время от времени становятся расколом именно благодаря политикам. Это факт, что в обществе есть разные видения истории, прошлого. Это является одним из факторов раскола. Политики просто очень часто этим пользуются для мобилизации электората, а также с целью отвернуть внимание населения от экономических проблем в том числе» (*www.bagnet.org, 24.05.2011 г.*).

Директор Центра политического маркетинга В. Стоякин считает, что Президенту нужно было подписывать этот закон, потому что иначе это выглядело бы уже некрасиво. «В данном случае, мне кажется, технологи В. Януковича переиграли сами себя, поскольку поставили Президента в положение, когда он просто не мог не выполнить свои обещания», – отметил он (*www.from-ua.com, 24.05.2011 г.*).

Президент В. Янукович после принятия парламентом закона о Знамени Победы оказался в политической ловушке, считает политолог В. Карасев. «Не подписать он не мог, поскольку с этим законом Президента поставили в сложное положение. Я бы даже сказал, в небольшую ловушку, потому что после принятия закона ВР у Президента было два варианта действий: наложить вето, потянуть время, не подписать закон, чтобы его подписание прошло уже после 9 мая и не вызвало бы серьезных политических резонансов; либо подписать закон, но уже после 9 мая», – отметил он.

«Если он бы он наложил вето, то это могло бы быть негативно воспринято на юге и востоке Украины, то есть в базовых электоральных регионах ПР и Президента В. Януковича. Электоральная поддержка нынешней власти

сжимается, и не в последнюю очередь именно из-за потери доверия именно в этих регионах по социальным причинам и соображениям. Поэтому у ПР и Президента в данной ситуации электоральным резервом, барьером дальнейшего снижения электоральной поддержки являются именно вопросы, связанные с символикой, с русским языком, с антиатлантическим внешнеполитическим курсом и т. д. Поэтому вето и отказ Президента подписывать этот закон могло бы привести к дальнейшему ухудшению электоральных позиций Президента и ПР в преддверии подготовки парламентских выборов 2012 г. Они кажутся далеко, но на самом деле уже близко с точки зрения установок, подготовки, аккумуляции финансовых, административных, электоральных ресурсов на выборах», – разъяснил эксперт.

В. Карасев считает, что ни один из вариантов не был для В. Януковича оптимальным. «Президент мог подписать этот закон накануне 9 мая, после того как ВР приняла его, но это бы только обострило ситуацию на Западе, которая и без этого была обострена, что выразилось в провокациях с разных сторон по одному и тому же поводу во Львове. Но, тем не менее, подписание этого закона сразу после принятия его ВР было бы воспринято как безусловный акт поддержки Президентом закона, принятого ВР, и как безусловный акт поддержки тех сил, которые праздновали День Победы во Львове именно под красными знаменами», – сказал он.

«Президент на это не пошел, как и не пошел на вето, а было принято решение отложить на потом, когда страсти улягутся, провокаторы разъедутся, ситуация успокоится, и подписать закон уже после. Хорошего решения для Президента парламент здесь не оставил. Своя же партия, свое же большинство Президенту идеального решения не оставило, и он был вынужден действовать с точки зрения оптимального для себя решения – и не вето, и не подписание накануне празднования, а подписание после того, как прошло некоторое время и страсти улеглись», – отметил политолог.

В. Карасев считает, что главная опасность кроется в праздновании следующего Дня Победы. «Теперь вся задача состоит в том, чтобы не допустить повторения 9 мая 2011 г. 9 мая 2012 г. А опасность ремейка есть, поскольку страна уже будет входить в избирательную кампанию, и всегда найдутся и внутренние, и внешние силы, которые захотят разогреть ситуацию во Львове и в других регионах Украины. Но за всеми этими соображениями электоральных технологий не нужно забывать и об интересах страны и интересах украинских городов, особенно накануне проведения Евро-2012», – отметил он (www.politarena.org.ua, 24.05.2011 г.).

Того же мнения придерживается и директор социологической службы «Украинский барометр» В. Небоженко. «Не он виноват, это В. Литвин, конечно, подставил Президента», – считает эксперт.

Он уверен, что президент любой страны, даже если он не любит свою страну, должен имитировать две функции – объединительную и гаранта

Конституции. «Получается, что красный флаг становится технологическим расколом на долгое время, и это будет Президент, который будет конфликтовать со всеми указами, которые вышли за 20 лет. Поэтому должна быть традиция памяти, и флаг Победы остается, потому что нельзя ни у кого ничего отобрать. Если кто-то воевал на другой стороне, то это несколько не означает, что нет флага Победы. Делать его государственным означает сталкивать его с государственным флагом, и здесь В. Янукович явно поспешил. Наверно, он не хочет идти на второй срок», – предположил В. Небоженко.

Закон принят парламентом, а не Президентом, и предусматривает регламентирование использования флага Победы 9 мая, а не в другие дни, отмечает директор Центра исследований проблем гражданского общества В. Кулик. «Поэтому 22 июня определенные политические силы и определенные органы самоуправления и регионального самоуправления попытаются использовать этот факт для того, чтобы увековечить память сражавшихся во время Великой Отечественной войны. Естественно, что это может вызвать недовольство со стороны ультра-националистов», – прогнозирует он.

Эксперт назвал регионы, где возможно напряжение в дату начала войны. «Возможны эксцессы там, где радикальные политические силы уже анонсировали его использование – это Одесса, Харьков и другие области, где возможны столкновения „Родины” и „Свободы”. Надеюсь, что правоохранительные органы вовремя все сделают, и не повторятся львовские события. Надеюсь также, что местное самоуправление не будет исходить из эскалации конфликта, а наоборот, постарается провести превентивные меры для недопущения подобных эксцессов», – подчеркнул В. Кулик.

Президенту не нужно было подписывать этот закон, потому что вся эта ситуация крайне противоречива, уверен политолог А. Палий. «Большинство людей у нас в стране являются потомками ветеранов войны, а с другой стороны, большинство населения является потомками репрессированных и умерших от голода. И люди разделяются по принципу, кто что больше запомнил – кто-то запомнил больше советские уроки, а кто-то больше рассказы о репрессированных. Постсоветским человеком быть очень просто – нужно просто смотреть телевизор и ничего не делать. А для того, чтобы быть украинским человеком, нужно изменять парадигму и работать над собой. У нас идет в значительной мере не разделение на регионы, а на то, способен или нет человек работать над собой», – отметил он.

По мнению политолога, власть понимает, что у тех людей, которые способны работать над собой, она никакого шанса не имеет, поэтому старается манипулировать теми, кто смотрит телевизор. «Президент, подписав этот закон, фактически говорит, что власть участвует в этих провокациях. И понятна природа этих провокаций со стороны власти. По сути, власть на сегодняшний день пытается сравить между собой разные группы населения, спровоцировать максимальное количество расколов для того, чтобы легче было управлять и

высасывать из страны все соки. Такая политика является провокаторской и безответственной», – считает А. Палий.

Руководитель Международного института демократии С. Таран тоже считает, что подписание В. Януковичем закона повлияет на эскалацию напряжения в украинском обществе. «Будет продолжаться развитие темы красного флага, которая время от времени будет подниматься разными политическими силами. Как показывают события во Львове, эти силы будут идти на конфликт, и это, безусловно, будет его расширять», – отметил он.

Эксперт подозревает, что подписание этого закона, прежде всего, ударит по самому В. Януковичу. «Во-первых, нужно понимать, что рано или поздно будут снова президентские выборы, будет второй тур. И такие глупые вещи, как этот закон, безусловно, ограничат электоральные возможности В. Януковича очень серьезно. Во-вторых, дестабилизация ситуации, которая происходит сейчас, рано или поздно ударит по власти, потому что тактически власть может, конечно, отвлекать граждан от социальных проблем, но стратегически рано или поздно у граждан выработается понимание, что В. Янукович – это совсем не означает стабильность, это означает нестабильность. И что бы потом ни говорил В. Янукович, кого бы ни обвинял, но, в любом случае, он будет ответственен за ситуацию, которая происходит. И в-третьих, само смещение дискурса с вопросов экономики и социальной защиты в форму символов – это черта очень отсталых обществ. Цивилизованное общество не обсуждает вопросы истории. Подписав этот закон, В. Янукович двигает Украину в разряд тех стран, где не то что не все нормально с демократией, а где в обществе существуют очень серьезные проблемы и болезни», – резюмирует С. Таран (*www.from-ua.com, 24.05.2011 г.*).

Обращает на себя внимание то, что точки зрения политологов сходятся в одном: подписание данного закона было для В. Януковича в значительной степени политически рискованным. Вместе с тем к еще более негативным последствиям могло бы привести не подписание закона.

С. Кулицький, канд. екон. наук, старш. наук співроб.

Проблеми диверсифікації джерел вуглеводневої сировини та енергетична безпека України

Диверсифікація джерел постачання вуглеводневої сировини, а саме – газу й нафти, на сьогодні є вкрай актуальною економічною та соціально-політичною проблемою. Це обумовлено рядом таких обставин.

По-перше, це – успадкована з радянських часів доволі енергоємна та матеріалоемна структура національного господарства з високою часткою підприємств-споживачів газу й нафти. Причому зазначені види вуглеводнів

використовуються і як енергоресурси, і як сировина в хімічній промисловості, включаючи нафтопереробку.

По-друге, за роки незалежності, коли в Україні відбувалася глибока трансформація суспільних відносин, і, зокрема, відносин власності, роль підприємств-споживачів вуглеводнів у функціонуванні національного господарства лише посилилась. А більш-менш активна діяльність із переведення вітчизняної економіки на енергоощадні технології проводиться в Україні лише останні п'ять-шість років. Тому, попри певне зменшення за роки незалежності рівня використання вуглеводневих ресурсів, валове споживання нафти і, особливо, газу залишається в Україні доволі великим. А висока частка морально застарілих технологій негативно позначається на рівні енергоемності української економіки.

По-третє, власний видобуток нафти й газу в Україні не задовольняє потреб вітчизняних споживачів. Близько $\frac{2}{3}$ обсягів споживання газу, $\frac{3}{4}$ обсягів споживання нафти (включаючи нафтопродукти в перерахунку на нафту) в Україні задовольняється за рахунок імпорту. Тому саме кон'юнктура світового ринку визначає ціни газу й нафтопродуктів в Україні. З метою послаблення впливу кон'юнктури світового ринку на стан соціальної сфери в Україні державна влада запровадила та підтримує механізм перехресного субсидіювання, коли відносно нижчі ціни на газ для населення компенсуються вищими цінами для промислових споживачів.

По-четверте, імпорт газу в Україну монополює Росія як за рахунок поставок власних ресурсів, так і за рахунок визначення умов транзиту своєю територією середньоазійського газу в Україну. Вирішальна роль поки належить Росії і в імпорті в Україну сировинної нафти. Хоча в нафтовій галузі залежність України від Росії не така сильна, як у газовій, перш за все, за рахунок можливості імпорту нафтопродуктів неросійського походження. Утім, відсутність безпосереднього монополюючого впливу Росії на український ринок нафтопродуктів аж ніяк не означає відсутності передумов до формування на цьому ринку картельних змов та фактичність прояву монополізму, у тому числі й за участі російських нафтових компаній.

Таким чином проблема диверсифікації джерел поставок в Україну нафти і газу значною мірою пов'язана саме з розвитком українсько-російських економіко-політичних відносин. Загальновідомо, що саме енергетичний чинник є найвагомим важелем впливу у двосторонніх відносинах з Україною, і, до речі, не лише з Україною.

Утім, останні глобальні зрушення в нафтогазовій галузі, на міжнародних ринках вуглеводнів створюють імовірні передумови для доволі радикальних змін у сфері диверсифікації джерел забезпечення української економіки газом й нафтою та двосторонніх українсько-російських енергетичних відносин.

1. Скраплений природний газ (СПГ) як потенційне джерело

енергоресурсів для української економіки

Зокрема йдеться про прогрес у сфері виробництва й транспортування скрапленого природного газу (СПГ). Доволі довго споживання СПГ у світі було вельми обмежене поширення. До його використання вдавалися споживачі, для яких був ускладнений доступ до традиційного постачання природного газу через мережу трубопроводів або ж обсяги поставок природного газу через мережу трубопроводів не могли задовольнити потреб усіх споживачів певної країни чи великого регіону. З цієї причини найбільшими споживачами СПГ у світі серед розвинутих країн донині є США та Японія. Хоча споживання СПГ у США останнім часом сильно скоротилося через збільшення обсягів використання сланцевого газу.

Питання регулярних поставок в Україну великих обсягів СПГ через його відносно вищу порівняно з трубопровідними поставками газу ціну тривалий період часу не стояло на порядку денному. Про потенційну можливість таких поставок раніше іноді говорили під час періодичних загострень українсько-російських відносин у газовій сфері. Утім, тоді такі висловлювання, як правило, сприймалися як екзотичні й доволі недолугі спроби дипломатичного тиску на російську сторону, заздальгідь приречені на провал через відносно дешевші поставки в Україну російського та (чи) середньоазійського газу через мережу магістральних трубопроводів.

На європейському ринку до літа 2009 р. трубопровідний природний газ був дешевший за СПГ. Причому різниця в ціні між цими двома видами газу в період 2005–2008 рр. була більш-менш стабільною. До того ж ціна трубопровідного природного газу в період досягнення нею своїх максимальних значень на європейському ринку в середині 2008 р. була навіть вищою за ціну СПГ на цьому ж ринку в період із січня 2005 р. до січня 2008 р.

У влітку 2009 р. на тлі фінансової кризи та внаслідок затоварювання європейського газового ринку за весь час його функціонування ціна СПГ за спотовими контрактами виявилася нижчою за ціну трубопровідного газу, що постачається за довготерміновими контрактами, прив'язаної до вартості «корзини» нафтопродуктів. Причому різниця в цінах обох видів газу для країн Південної та Центральної Європи становила 20–25 %, а для країн Північно-Західної Європи сягала 1,8–2,0 рази. Хоча, враховуючи останні поступки російського «Газпрому» своїм європейським клієнтам у ціні на поставки газу, поки експертам не зрозуміло чи залишиться і в подальшому скраплений природний газ для європейських споживачів дешевшим від трубопровідного газу.

Утім, динаміка кон'юнктури європейського газового ринку за останні роки демонструє, що відтепер і у Європі СПГ цілком конкурентоспроможний за ціною з природним газом, що імпортується країнами цього макрорегіону по магістральних трубопроводах за довготерміновими контрактами. Причому

можна вважати, що зазначені вище зміни кон'юнктури на європейському газовому ринку матимуть не тимчасовий, а цілком усталений та довготерміновий характер. Підстави для таких припущень такі.

У 1965–2009 рр. в Індонезії, Малайзії, Алжирі, Австралії, Єгипті та Катарі було побудовано 25 заводів із скраплення природного газу сукупною потужністю понад 250 млрд куб. м газу на рік. Нині витрати виробництва СПГ у незмінних цінах приблизно на 30 % нижчі, ніж у 60-х роках минулого століття. А тільки в період 1990–2006 рр. більш як у півтора раза (у співставних цінах) подешевшало будівництво кораблів місткістю 120–138 тис. куб. м СПГ. Тому в країнах, що мають значний потенціал з експорту природного газу, нині будується ще 16 заводів з виробництва СПГ. Тільки в Катарі корпорації Exxon Mobil, Shell та ConocoPhillips планують у 2012 р. ввести в експлуатацію агрегати для скраплення природного газу, сукупна потужність яких дасть змогу майже подвоїти обсяги виробництва СПГ у цій країні – з нинішніх 49 млрд куб. м до 95 млрд куб. м (у перерахунку на звичайний природний газ) на рік. Згідно з інформацією деяких інших джерел, сукупна потужність СПГ-терміналів у Катарі в найближчому майбутньому сягне 104 млрд куб. м. Поряд із цим у світі у 2008–2010 рр. було розміщено замовлення на будівництво 50 нових танкерів для перевезення СПГ.

З іншого боку на сьогодні Європейський Союз (ЄС) має 12 СПГ-терміналів для приймання такого газу сукупною потужністю 74 млрд куб. м на рік. (Синонім СПГ-терміналу – LNG-термінал; англ.: liquefied natural gas). До 2012 р. заплановано будівництво ще шести подібних терміналів сукупною потужністю 54 млрд куб. м природного газу.

Тільки Західна Європа за рахунок закупівлі СПГ, повідомляє спеціалізований діловий тижневик «Терминал», задовольняє близько 20 % своїх потреб у цьому виді палива. За прогнозами Міжнародного енергетичного агентства до 2030 р. імпорт СПГ до Європи збільшиться в шість разів, а обсяги його споживання зростуть на 80 % (*Терминал. – 2011. – № 7. – С. 6–8*).

Можливість будівництва на своїй території СПГ-терміналів нині розглядають європейські держави, які ще не мають подібних об'єктів, наприклад, Польща, пострадянські держави Балтії. Таким чином, вже і у Європі імпорт СПГ розглядається як доволі вагома альтернатива традиційному імпорту природного газу по магістральних трубопроводах за довготерміновими контрактами, і, зокрема, як інструмент послаблення залежності європейських споживачів від російського «Газпрому», Особливо чітко це проявилось під час останньої глобальної фінансової кризи. Так, у 2009 р. експорт російського газу до Європи скоротився на 13 % , тоді як поставки СПГ сюди в цей же період зросли на 15 %.

Згаданий вище масштабний технологічний прогрес у сфері виробництва, транспортування та регазифікації СПГ у поєднанні з монопольною залежністю вітчизняної економіки від поставок природного газу з Росії, яка до того ж у

двосторонніх відносинах з нашою країною у газовій сфері займає дуже жорстку позицію, урешті-решт привели до того, що питання будівництва на території України СПГ-терміналу з категорії теоретичних дискусій перейшли в площину практичних рішень.

На сьогодні в Україні під егідою Державного агентства з інвестицій і національних проектів створено державне підприємство «Національний проект “LNG-термінал”». Його куратором виступає робоча група «Національні проекти» при Комітеті з економічних реформ. Зазначене державне підприємство об'явило тендер на розробку техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) проекту будівництва на узбережжі Чорного моря терміналу з прийому СПГ. На підставі ТЕО буде розроблено бізнес-план роботи цього СПГ-терміналу, який планується отримати до кінця вересня поточного року.

За повідомленням «Дзеркала тижня», Державне агентство з інвестицій і національних проектів України на підставі ТЕО передбачає будівництво СПГ (LNG)-терміналу в три етапи. «Перший – до 2014 р.: будівництво першої черги терміналу, розрахованої на приймання до 2 млрд куб. м скрапленого природного газу на рік. Другий етап (2015 р.) – приймання до 5 млрд. Третій (2018 р.) – до 10 млрд куб. м газу на рік» (*Дзеркало тижня.* – 2011. – № 4. – С. 10).

«28 січня в Давосі у присутності президентів України та Азербайджану міністри енергетики цих двох країн підписали меморандум про співробітництво в організації поставок на територію України скрапленого природного газу...

Україна розраховує, що перші поставки азербайджанського скрапленого газу в країну в обсязі 2 млрд куб. м буде здійснено до 2014 р., а до 2015 р. обсяг поставок буде збільшено до 5 млрд куб. м на рік, повідомив керівник робочої групи «Національні проекти» Комітету з економічних реформ В. Каськів» (*Дзеркало тижня.* – 2011. – № 4. – С. 10).

Крім Азербайджану постачальниками СПГ в Україну можуть виступити й інші країни. Серед таких експерти називають Алжир, Лівію, Єгипет і Катар. Хоча директор державного підприємства «Національний проект “LNG-термінал”» П. Мірошников зазначив, що Каспійсько-Чорноморський регіон є пріоритетною ресурсною базою СПГ для України, оскільки поставки газу з Північної Африки чи з Катару потребують роз'язання проблеми турецьких проток. Адже через Дарданели та Босфор танкери із СПГ поки ще не проходили (*Терминал.* – 2011. – № 7. – С. 11).

Утім, директор енергетичних програм Центру «Номос» М. Гончар наголошує, що зазначені протоки перевантажені російськими нафтовими поставками з Чорного моря в Середземне. З іншого боку LNG-танкери, що йтимуть із Середземного моря в Чорне, за міжнародними правилами мають пріоритет у проході зазначеними протоками перед нафтовими танкерами. Правда, крім нафтових танкерів із Чорного моря в Середземне турецькими протоками йдуть також і аміаковози. Так що певні труднощі з

транспортуванням СПГ через Дарданели та Босфор все-таки можуть з'явитись. Хоча, урешті-решт, ця проблема, мабуть, позначиться на вартості доставки СПГ із Північної Африки та Близького Сходу в Україну, а не на технічній можливості зазначених поставок як таких.

Водночас деякі експерти доволі скептично оцінюють обсяги майбутнього видобутку природного газу в Азербайджані з точки зору їх достатності для участі цієї країни в усіх анонсованих її керівництвом проектах з експорту газу. Адже за розрахунками, зробленими на підставі даних BP Statistical Review of World Energy фахівцями Науково-технічного центру «Психея», у 2009 р. в Азербайджані існував надлишок природного газу в обсязі лише 7 млрд куб. м. Нині азербайджанський природний газ експортується трубопроводом Баку – Тбілісі – Ерзурум, що проходить територією Грузії та Туреччини, та частково закуповується російським «Газпромом», Утім, якщо буде побудовано транскаспійський газопровід, зацікавленість в якому поряд з Азербайджаном висловили і Туркменістан, і Європейський Союз, то обсяги газу, що можуть бути направлені на СПГ-термінал на Чорноморському узбережжі Грузії з метою його подальшого експорту, у тому числі й в Україну, значно зростуть.

Що ж стосується інших потенційних постачальників СПГ в Україну, згаданих вище, то їх експортний потенціал та відстань доставки газу в порт призначення вельми різні. Мінімальне плече доставки СПГ в Україну з Єгипту. Утім, у цій країні останнім часом відчувається дефіцит газу на внутрішньому ринку. Якщо ж врахувати соціально-політичні зміни, що нині відбуваються в Єгипті, то сумніви експертів щодо здатності цієї країни найближчими роками нарощувати експортний потенціал СПГ цілком обґрунтовані. А громадська війна в Лівії також викреслює цю країну на найближчу перспективу з переліку потенційних експортерів СПГ в Україну.

Експортером СПГ в Україну може бути Алжир, що нині має певні надлишкові потужності з виробництвом СПГ. За експертними оцінками в IV кварталі 2010 р. вони становили близько 13–14 млрд куб. м газу в річному обчисленні. Правда, відстань доставки СПГ з Алжиру становить понад 4 тис. км, що приблизно вдвічі перевищує відстань доставки азербайджанського газу. До того ж приблизно половина відстані транспортування азербайджанського газу в Україну проходить трубопроводом.

Найбільша відстань доставки СПГ в Україну, близько 8 тис. км, від його головного світового експортера – Катару. До того ж деякі оглядачі на підставі нинішніх цін пропозиції катарського СПГ в Індії вважають цей ресурс надто дорогим для України. Хоча, з іншого боку, екстраполювати нинішню диференціацію міжнародних цін на газ на перспективу приблизно в 4–5 років не зовсім коректно. Тому основним недоліком імпорту СПГ із Катару в Україну слід вважати відстань його доставки, яка, у свою чергу, впливатиме на ціну цього газу на українському ринку.

Що ж стосується місця розташування СПГ-терміналу в Україні, то, згідно з

первинними дослідженнями інституту «Львівдіпронафтохім», потенційними майданчиками для такого будівництва визначено порти Південний, Очаків і Феодосія. Однак наймовірнішим місцем розташування майбутнього СПГ-терміналу більшість експертів називають Південний. І справа не лише в тому що, за попередніми оцінками, облаштування СПГ-терміналу в цьому місці обійдеться на 120–170 млн дол. дешевше, ніж в Очакові та Феодосії.

Порт Очаків через малу глибину (5 м) не може приймати LNG-танкери. Для функціонування на його території СПГ-терміналу потрібно здійснити великі днопоглиблювальні роботи як безпосередньо в акваторії порту, так і на рейді. А в подальшому для підтримки належної глибини з метою забезпечення безпечного приймання LNG-танкерів такі роботи доведеться проводити регулярно, що потребуватиме додаткових експлуатаційних витрат на підтримання роботи СПГ-терміналу й фактично підвищуватиме вартість імпортованого газу. До того ж розміщення СПГ-терміналу в Очакові, як, до речі, і у Феодосії, потребуватиме додаткових витрат на забезпечення охорони місцевих рекреаційних (курортних) ресурсів.

Крім того, у випадку розміщення СПГ-терміналу у Феодосії виникатимуть постійні додаткові витрати на подальше транспортування отриманого й регазифікованого СПГ до споживачів, оскільки місцеві споживачі не в змозі забезпечити використання 10 млрд куб. м газу, на які розрахована максимальна потужність майбутнього СПГ-терміналу. А це означає додаткові витрати на транспортування імпортного газу і, як наслідок, певне його подорожчання для кінцевих споживачів. Та й глибина моря у Феодосії (11 м) така, що певні днопоглиблювальні роботи, хоча і у менших, ніж в Очакові масштабах, провести буде необхідно.

Південь же Одеської області видається найкращим місцем для розташування майбутнього СПГ-терміналу не лише через відповідні характеристики акваторії моря в цьому районі, а й через близькість великих споживачів газу. По-перше, цей район розташований доволі близько до основної мережі української газотранспортної системи (ГТС), що дає можливість ефективно поєднувати використання СПГ у вельми значному регіоні України з використанням традиційного трубопровідного газу, а також з організацією експорту російського газу в Європу.

По-друге, на місці розташований великий споживач природного газу – Одеський припортовий завод. І, нарешті, розміщення СПГ-терміналу в порту Південний дає змогу інтегрувати цей об'єкт, принаймні певною мірою, у міжнародний проект AGRI (Azerbaijan – Georgia – Romanian Interconnector). Цей проект передбачає поставки газу з Азербайджану на Чорноморське узбережжя Грузії, де буде побудовано термінал із скраплення цього газу, з подальшим транспортуванням морем до Румунії. Участь у цьому проекті задекларувала Угорщина, а Болгарія заявила про свою зацікавленість у ньому.

Утім, як підкреслює директор енергетичних програм Центру «Номос»

М. Гончар, зацікавлені в AGRI країни-покупці газу (Румунія, Угорщина та Болгарія) навіть разом можуть взяти 5–7 млрд куб. м газу, що, на його думку, недостатньо для рентабельної роботи всієї системи доставки азербайджанського СПГ через Чорне море. Для рентабельної роботи проекту AGRI необхідна участь у ньому України. Тобто розміщення СПГ-терміналу на півдні Одещини дасть змогу не лише задовольнити потреби в газі України, а й експортувати його в рамках проекту AGRI до Румунії, Угорщини та Болгарії.

У цілому будівництво СПГ (LNG)-терміналу в Україні створює сприятливі умови для зміцнення національної енергетичної безпеки завдяки реальній диверсифікації джерел постачання природного газу в Україну. За попередніми розрахунками, при виводі зазначеного терміналу на повну потужність імпорту трубопровідного газу з Росії забезпечуватиме 42 % вітчизняних потреб у цьому виді ресурсів, тоді як за відсутності в Україні СПГ-терміналу на поставки Росії припадатиме 61 % від загального обсягу потреб української економіки в природному газі.

Деякі макроекономічні аспекти створення СПГ-терміналу на українському узбережжі Чорного моря буде розглянуто далі разом з іншими потенційними джерелами диверсифікації споживання вуглеводневої сировини в Україні та в контексті міжнародних енергетичних відносин.

2. Нові потенційні українські джерела природного газу та нафти

Останнім часом вельми поширеною в ЗМІ, включаючи фахові видання, стала тема пошуку родовищ та нарощування обсягів видобутку так званого сланцевого газу. Як наголосив міністр екології та природних ресурсів України М. Злочевський, у різних країнах під цим терміном об'єднують не лише газ, пов'язаний з органічними сланцями, а й метан вугільних шарів, газ центрально басейнового типу тощо.

На відміну від традиційного газу, який залягає у великих підземних порожнинах, сланцевий газ, як і метан вугільних шарів, сконцентровано в невеликих порожнинах, тріщинах сланцю, іншої гірської породи тощо. Такі умови залягання газу потребують відповідних технологій його видобутку. Основних відмінностей видобутку сланцевого газу від традиційних технологій видобутку природного газу – дві.

Перша з них полягає в тому, що вертикальна свердловина, діставшись газоносного горизонту (шару), змінює свій напрям відповідно до залягання цього горизонту, як правило, у більш-менш горизонтальному напрямі. Після цього у свердловину під тиском подається суміш піску, води та хімікатів. У результаті відбувається гідророзрив зазначеного газоносного шару і газ, збираючись у трубу, виходить на поверхню. Традиційний природний газ виходить на поверхню із свердловини під тиском оточуючих гірських порід, так би мовити «фонтанує».

Зазначені особливості технології видобутку сланцевого газу обумовлюють відносно вищий рівень витрат на його видобуток порівняно з традиційним видобутком природного газу. У процесі видобутку сланцевого газу також і відносно більше навантаження на природне середовище у порівняно з традиційними технологіями газовидобутку.

Найбільше сланцевого газу у світі видобувається в США, де є відповідні технології та за більш ніж чверть століття видобутку накопичено відповідний виробничий досвід. Європейці такими технологіями та досвідом не володіють. Що ж стосується території Європи, включаючи Україну, то вона дуже слабо вивчена на предмет наявності запасів сланцевого газу. Тому й оцінки цих запасів дуже відмінні між собою й до того ж вельми наближені. Повною мірою це стосується й України.

Як повідомив міністр екології та природних ресурсів України М. Злочевський, за вітчизняними оцінками, наприклад, на території Донбасу площею 60 тис. кв. км зосереджено запаси газу метановугільних шарів загальним обсягом 11,3 трлн куб. м. Тоді як американські фахівці вважають, що запаси газу метановугільних шарів у цьому регіоні України становлять 25,6 трлн куб. м.

Сукупні ж запаси нетрадиційного природного газу (сланцевого газу, газу метановугільних шарів тощо) в Україні міністр М. Злочевський оцінює приблизно в 30 трлн куб. м. Причому, на його думку, після детального вивчення геологічної ситуації в нашій країні цей показник може зрости вдвічі.

З іншого боку існують й песимістичніші оцінки сукупних геологічних запасів сланцевого газу та газу з інших нетрадиційних джерел в Україні. Так, за інформацією першого заступника міністра екології та природних ресурсів України В. Ігнаценка, запаси сланцевого газу в нашій державі складають близько 1 трлн куб. м. А за словами експерта з енергетичних питань Б. Соколовського, экс-представника Президента України з питань енергетики, під час підготовки у 2009 р. відповідного засідання РНБОУ від різних компетентних установ України було отримано інформацію, згідно з якою офіційні оцінки запасів сланцевого газу в Україні коливались у межах від 2 до 30 трлн куб. м. На думку Б. Соколовського, зазначений прецедент демонструє, що в Україні фахівці погані, а те, що «інформація про запаси сланцевого та інших видів газу в Україні ще дуже неточна й неперевірена» (<http://news.finance.ua>. – 2011. – 23.02).

Така невизначеність щодо обсягів запасів газу з нетрадиційних джерел в Україні впливає як на встановлення умов та правил роботи іноземних газовидобувних компаній в Україні, так і на оцінку собівартості майбутнього видобутку газу з нетрадиційних джерел в нашій державі.

Першим кроком до подолання цієї невизначеності, поза всяким сумнівом, можна вважати цьогорічне підписання Меморандуму про взаєморозуміння стосовно ресурсів газу з нетрадиційних джерел між Україною та США.

Виконання положень цього документа дасть змогу американській стороні використати напрацьовані нею методики для визначення, на основі наданої українською стороною інформації, величини запасів родовищ газу з нетрадиційних джерел, що, як правило, у ЗМІ об'єднується терміном сланцевий газ.

Наступним кроком до визначення величини геологічних запасів нетрадиційного газу в Україні буде проведення відповідних геологорозвідувальних робіт потенційними інвесторами у видобуток такого газу. На сьогодні про свою зацікавленість у видобутку газу з нетрадиційних джерел в Україні заявили такі всесвітньо відомі компанії, як Shell, Chevron, ТНК-ВР, Total, Exxon/Mobil, Ені та «Газпром». За повідомленням ЗМІ, з посиланням на інформацію міністра енергетики Ю. Бойка, наприкінці квітня 2010 р. українською стороною було підписано п'ять меморандумів із провідними нафтогазовими компаніями щодо співробітництва у сфері видобутку газу з нетрадиційних джерел, включаючи сланцевий газ.

Експерти наголошують, що Україна не має не лише технологій, а й інвестицій для розробки родовищ такого газу. Тому найпоширенішою версією механізму подальшого співробітництва України з згаданими вище компаніями в процесі видобутку газу з нетрадиційних джерел у ЗМІ називають механізм угод про розподіл продукції (УРП). Відповідно до УРП інвестор своїм коштом здійснює розробку й експлуатацію родовищ на наданій йому в користування для цього державою території (акваторії). А видобуті в результаті інвестором корисні компоненти в заздалегідь обумовлених угодою пропорціях розподіляються між інвестором і державою, у власності якої знаходяться відповідні родовища. Нині нормативно-правова база з цього питання в Україні доопрацьовується. Детальніше проблеми та перспективи використання механізму УРП буде розглянуто нижче разом з іншими економічними аспектами диверсифікації джерел вуглеводневої сировини в Україні.

Для промислового видобутку сланцевого газу та інших видів газу з нетрадиційних джерел в Україні вирішальне значення має його собівартість. Утім, однозначної відповіді на це питання поки немає. Така ситуація пов'язана як об'єктивною нестачею відповідної інформації щодо запасів газу, про яку згадувалося вище, так і діями зацікавлених сторін. Адже для потенційних інвесторів, представлених, в основному, західними компаніями, успішний видобуток сланцевого та іншого нетрадиційного газу означає додаткові прибутки, для України – посилення енергетичної незалежності та зміцнення національної безпеки, а для російського «Газпрому» та політичного керівництва Росії – послаблення позицій на українському газовому ринку та зменшення можливостей економічного та політичного тиску на Україну.

З урахуванням зазначених застережень й слід оцінювати наведену в ЗМІ інформацію щодо ймовірної собівартості видобутку в Україні сланцевого газу та іншого газу з нетрадиційних джерел.

Так, під час круглого столу «Актуальні проблеми європейської енергетики», який проводив російський «Газпром», начальник Управління структурування і ціноутворення ТОВ «Газпромекспорт» С. Комлев 21 лютого 2011 р. стверджував, що собівартість видобутку сланцевого газу робить нерентабельною експлуатацію його родовищ в Україні. За його словами, собівартість видобутку сланцевого газу по десяти американським компаніям становить 200 дол./тис. куб. м. А компанії, що видобувають цей газ, виживають за рахунок хеджування, коли оплата газу за ф'ючерсними контрактами випереджає його фактичний видобуток. Тому ціна сланцевого газу в Україні, який видобуватимуть за допомогою США, буде для населення України більшою, ніж 200 дол./тис. куб. м, стверджує С. Комлев (<http://news.finance.ua>. – 2011. – 23.02).

Однак наведена аргументація російського експерта має доволі суттєві вади. По-перше, безпосередні потреби населенням України газу задовольняються за рахунок його вітчизняного видобутку традиційними методами, і його ціна в рази нижча за собівартість видобутку сланцевого газу, названу посадовцем «Газпрому» С. Комлевим. До того ж немає жодних підстав вважати, що через 6–10 років, коли в Україні можливий видобуток значних обсягів сланцевого газу, повністю вичерпаються традиційні вітчизняні родовища.

По-друге, названа С. Комлевим собівартість видобутку сланцевого газу (200 дол./тис. куб. м) значно нижча за нинішню ціну закупівлі Україною російського газу за довготерміновим контрактом, навіть з урахуванням горезвісної 100-доларової знижки. Так, у I кварталі 2011 р. ціна російського природного газу для України становила близько 264 дол./тис. куб. м Міністерство енергетики та вугільної промисловості України прогнозує, що в II кварталі 2011 р. ціна російського газу становитиме 293 дол./тис. куб. м, у III кварталі – 313 дол./тис. куб. м, а в IV кварталі 2011 р. Сягне 313 дол./тис. куб. м (<http://lb.ua>. – 2011. – 25.04).

I, нарешті, у відкритих джерелах наводяться дані про собівартість видобутку сланцевого газу, що значно нижчі від тих, які названі посадовцем російського «Газпрому». Зокрема, за інформацією «Дзеркала тижня», на початкових стадіях розробки й запровадження технологій видобутку сланцевого газу його собівартість сягала 250–300 дол./тис. куб. м, а нині вона становить у США 85–90 дол./тис. куб. м (*Дзеркало тижня*. – 2011. – № 9. – С. 9).

Наприкінці минулого року у вітчизняній діловій пресі наводилась інформація фахівців Інституту газу НАНУ про те, що поточна собівартість видобутку сланцевого газу становить 120 дол./тис. куб. м (*Инвестгазета*. – 2010. – № 45. – С. 30). А спеціалізований діловий тижневик «Терминал» наводить оцінку, згідно з якою через три-п'ять років мінімальна ціна на український сланцевий газ може становити 99 дол./тис. куб. м (*Терминал: нефтяное обозрение*. – 2010. – № 22. – С. 6).

Звичайно, навіть у випадку використання вже апробованих на практиці

технологій видобутку, собівартість перших промислових партій сланцевого газу в Україні може виявитись більшою від анонсованих вище її мінімальних показників. Утім, і названі посадовцем російського «Газпрому» майбутні показники собівартості видобутку сланцевого газу в Україні радше нагадують «чорний PR», ніж неупереджену експертну оцінку.

Однак предметно говорити про собівартість і ціну сланцевого та інших видів нетрадиційного газу в Україні можна буде лише після накопичення певного практичного досвіду розвідувального буріння свердловин на родовищах такого газу. На нинішньому ж етапі важливо узгодити умови видобутку газу з нетрадиційних джерел, які б задовольняли й інтереси інвесторів, і відповідали б національним інтересам України.

Що ж стосується термінів промислового видобутку газу з нетрадиційних джерел в Україні, то хоча експертні оцінки з цього приводу і різняться між собою, однак всі вони відносять цей процес до середньострокової перспективи. Так, у згадуваному вище спеціалізованому тижневику «Терминал» ті експерти, які позитивно оцінюють перспективи видобутку сланцевого газу, висловлюють думку, що значних обсягів його видобутку в європейських країнах можливо досягти через п'ять-десять років.

Разом з тим вчений секретар Інституту газу НАНУ Б. Ільєнко вважає, що досягти промислової експлуатації українських родовищ сланцевого газу на рівні 15–20 млрд куб. м видобутку газу на рік можна буде через сім-вісім років. Водночас міністр екології та природних ресурсів М. Злочевський був дещо обережніший у своїх прогнозах. На його думку, за сприятливого інвестиційного клімату в Україні через 10 років можна буде видобувати 10 млрд куб. м газу із сланців та інших щільних гірських порід. Його ж перший заступник В. Ігнащенко вважає, що «промислові обсяги сланцевого газу можна одержати вже через шість-сім років після початку проекту...» (*Дзеркало тижня*. – 2001. – № 19. – С. 8). Таким чином, очікувати на видобуток перших промислових обсягів сланцевого газу в Україні можна десь у 2017–2018 рр. Утім, звичайно, за умови початку відповідних бурових робіт вже в найближчому майбутньому.

Останнім часом поряд із видобутком газу з нетрадиційних джерел доволі багато уваги в українських ЗМІ приділяється питанням видобутку нафти і газу в українському секторі Чорного і Азовського морів. Так, за інформацією Національного інституту стратегічних досліджень з посиланням на дані міжвідомчої експертної комісії, початкові сумарні видобувні ресурси вуглеводнів українського сектору акваторій Чорного і Азовського морів оцінюються в обсязі «1531,9 млн т умовного палива, у тому числі північно-західний шельф Чорного моря – 604,1 млн т умовного палива; континентальний схил і глибоководна западина Чорного моря – 346,0 млн т умовного палива; Прикерченський шельф Чорного моря – 257,0 млн т умовного палива; акваторія Азовського моря – 324,8 млн т умовного палива... З цих ресурсів видобуто менше 4 %, у той час як на материковій частині – 67 % (*Дудченко О, старш.*

наук. співроб. Одеської філії НІСД/ <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Dezember2009/08.htm>).

При цьому варто зауважити, що нинішнє щорічне споживання всіх енергоресурсів в Україні (а не лише вуглеводнів) становить приблизно 70–75 млн т умовного палива. До цього можна додати, що, за словами Прем'єр-міністра М. Азарова, прогнозні запаси природного газу в українському секторі Чорного моря становить 2,5 трлн куб. м. А це приблизно відповідає нинішньому щорічному споживанню природного газу в Україні протягом 45–46 років. Правда, деякі експерти скептичного оцінюють наведені М. Азаровим дані про запаси природного газу, посилаючись при цьому на нестачу конкретних досліджень з цього питання. Утім інтерес, який російські та західні нафтогазові компанії виявляють до українського сектору Азово-Чорноморської акваторії, є доказом певної перспективності українських морських родовищ нафти і газу.

Хоча поки про практичне співробітництво України в цій сфері можна говорити лише щодо двох компаній: Vanco та «Лукойлом». Правда щодо Vanco офіційно умови очікуваної мирової угоди, про яку ЗМІ говорять з посиланням на міністра юстиції О. Лавриновича, поки невідомі широкому загалу. Утім, за оцінкою згадуваного вище В. Ігнащенко, навіть у разі позитивного результату трирічної програми пошукових робіт на Прикерченській ділянці шельфу, яка передбачає буріння двох глибоководних свердловин, промислові обсяги нафти і газу тут «можна буде отримати не раніше ніж через 11–12 років».

З російським же «Лукойлом» державна компанія «Чорноморнафтогаз» створить спільне підприємство (СП), частка української сторони в якому становитиме не менше 50 %. Діяльність цього СП буде спрямована на розробку трьох шельфових родовищ: Одеського, Безіменного та Суботинського. За оцінками «Чорноморнафтогазу», видобувні запаси перших двох родовищ становлять близько 21 млрд куб. м природного газу. А Суботинське родовище може містити до 100 млн т нафти. Внеском української сторони в зазначене СП буде геолого-економічна оцінка запасів вуглеводнів усіх трьох родовищ. Російською стороною має бути надано технології, обладнання та фінансові ресурси, необхідні для належного освоєння зазначених родовищ. Очікується, що СП буде створено до кінця поточного року.

Таким чином, створюється враження, що іноземні інвестори поки виявляють до українських морських родовищ вуглеводнів дещо менший інтерес, ніж до українських родовищ газу з нетрадиційних джерел. У цілому ж, промислові обсяги нафти і газу з нових українських морських родовищ, мабуть, можна буде одержати десь приблизно у 2020 р., можливо, трохи раніше. Однак це станеться лише за умови початку необхідних геолого-розвідувальних та інших робіт на нових родовищах найближчим часом.

Ядерна енергетика України: умови розвитку, перспективи

Ядерна енергетика посідає вагомe місце в економіці України. У нашій державі діє чотири АЕС, на яких – 15 енергоблоків. За кількістю енергетичних реакторів Україна нині посідає п'яте місце у Європі (чотири працюючих АЕС, одна з яких – Запорізька АЕС потужністю близько 6 ГВт – є найбільшою у Європі). В основі всіх 15 комерційних енергоблоків – найпоширеніший в останні десятиріччя тип радянсько-російських реакторів – ВВЕР.

Президент В. Янукович наголошує, що ядерна енергетика має майбутнє. Про це глава держави сказав, закриваючи Київський саміт з питань безпечного та інноваційного використання ядерної енергії, що проходив наприкінці квітня.

Водночас, як зазначив Президент, таке майбутнє можливо лише, якщо міжнародна спільнота дасть відповідь на технологічні, природні виклики, що постають перед ядерною енергетикою. «Нагальним стало завдання розширення і поглиблення практичної взаємодії між зацікавленими урядами щодо вдосконалення і подальшого розвитку ядерних технологій, впровадження інновацій в цій галузі», – зауважив В. Янукович, підкресливши, що цього вимагають всі народи.

Президент зазначив, що Україна закликає активізувати та вивести на якісно новий рівень міжнародне співробітництво у сфері мирного й безпечного використання ядерної енергії. На його думку, це одна з заповунок задоволення світових енергетичних потреб, що постійно зростають.

Подібну думку висловив і Прем'єр-міністр України М. Азаров. За його словами, альтернативи ядерній енергетиці в Україні не існує. «І зобов'язання із завершення будівництва чорнобильських об'єктів ми виконаємо», – заявив глава уряду.

За його словами, вітчизняні АЕС нині виробляють 50 % електроенергії. Традиційна енергетика працює на органічному паливі, вартість якого щодня зростає. Альтернативні джерела – у 10 разів дорожчі.

На тлі критичної ситуації на АЕС в Японії уряди Британії, Німеччини та інших країн Євросоюзу оголосили про додаткові перевірки надійності власних атомних електростанцій. Китай повідомив, що не даватиме дозвіл на нові АЕС доки не переглянуть стандарти безпеки.

Політики та урядовці намагаються заспокоїти громадян у своїх країнах, а також показати, що вони щось роблять, аби навчитися на новому гіркому досвіді атомної енергетики.

Голова комітету з паливно-енергетичного комплексу у Верховній Раді О. Гудима зазначає, що Україні треба винести уроки з подій в Японії, але без

атомної енергії вона не обійдеться, бо альтернативи – «слабенькі». «Якби я був легковажним політиком і не працював на атомних об'єктах, і не агітував за цю ядерну енергетику, то, може, я би сказав, що дуже просто взяти закрити або не будувати нових. Але суспільство вимагає енергії», – заявив О. Гудима.

У свою чергу заступник міністра з питань надзвичайних ситуацій А. Бондаренко завірив, що після масштабних робіт з підвищення безпеки енергоблоків АЕС вони не становлять загрози для громадян. Він підкреслив, що Україна має намір і надалі продовжувати роботи з підвищення безпеки діючих енергоблоків. «Ми координуємо нашу підготовку до проведення перевірки безпеки енергоблоків з нашими колегами з Євросоюзу і, безумовно, з тим, що роблять наші колеги з Росії. В Україні розроблена і затверджена комплексна програма підвищення безпеки атомних енергоблоків. Це великий і тривалий проект, який запланований до 2017 р., вартістю близько 1,5 млрд дол.», – підкреслив урядовець.

Не залишаються осторонь і зарубіжні партнери. Зокрема, у США вважають, що Україна продемонструвала реальне лідерство у сфері ядерної безпеки і мирного використання ядерних технологій. Про це заявила помічниця держсекретаря США з питань контролю над озброєннями, верифікації і врегулювання суперечок Р. Готтемюллер (Rose Gottemoeller) під час виступу на заході, присвяченому 25-й річниці Чорнобильської катастрофи, що пройшов в українському посольстві у Вашингтоні.

Вона переконана, що Україна продовжуватиме лідирувати у сфері ядерної безпеки, пригадавши «історичне рішення Української держави про відмову від ядерної зброї в 1994 р. і рішення Президента В. Януковича щодо високозбагаченого урану рік тому». США залишаються вірними своїм зобов'язанням щодо зусиль допомогти Україні зробити зону Чорнобильської АЕС екологічно безпечною, завірила Р. Готтемюллер. Свідченням того, відзначила вона, є значний фінансовий внесок Сполучених Штатів до Фонду «Укриття» і рахунок ядерної безпеки, який при донорській конференції поповнився ще на 123 млн дол.

Ряд експертів у сфері ядерної енергетики перспективи цієї галузі в Україні пов'язують з інтенсифікацією співробітництва між Україною і Російською Федерацією. На їх переконання проблеми, які існують у цій галузі, подібні в обох країнах, а долати їх спільними зусиллями буде значно легше.

Українські і російські фахівці готові до реалізації програм у галузі ядерної енергетики. Як інформують ЗМІ, завод з виробництва ядерного палива за російською технологією загальною вартістю близько 400 млн дол. почне будуватися в Кіровоградській області України наприкінці поточного року. Про це на прес-конференції в Кіровограді повідомила генеральний директор українського державного концерну «Ядерне паливо» Т. Амосова.

За її словами, перша черга українсько-російського підприємства (його контрольний пакет належатиме Україні) має бути здана до 2014 р., і вже у

2015 р. буде введений в експлуатацію завод потужністю 400 т урану на рік. На повну потужність завод повинен бути введений у 2017 р. Окупність капітальних вкладень (їх у вигляді кредиту надає російська сторона) очікується в період 7,5–8 років. Реалізація цього проекту, за словами Т. Амосової, дасть можливість створити в Кіровоградській області України близько 4 тис. нових робочих місць. Зокрема, буде запущений гірничо-збагачувальний комплекс на базі Новокопачівської шахти, яка і буде основним постачальником уранової руди на нове підприємство в кількості 1,7 тис. т на рік.

Т. Амосова також заявила, що майбутній спільний українсько-російський завод з виробництва ядерного палива зможе не тільки повністю забезпечити потреби в ньому українських атомних станцій, а й, можливо, експортуватиме свою продукцію європейським і китайським споживачам.

Проте, як зазначають експерти, потужності проєктованого українсько-російського заводу з виробництва ядерного палива, рішення про створення якого ухвалене восени минулого року, очевидно випереджають темпи зростання будівництва АЕС в Україні.

Відповідно до інформації ЗМІ, в Україні до 2030 р. передбачалось будівництво ще 11 нових енергоблоків сумарною потужністю 11–15 ГВт (на додаток до 13,5 ГВт наявних атомних потужностей). Але де-факто йдеться поки лише про добудову силами російського «Росатома» 5-го і 6-го блоків Хмельницької АЕС на кредит російського Ощадбанку.

Отже, теза про те, що продукція українсько-російського заводу з виробництва ядерного палива може знайти попит у «третьох» країнах, наприклад у тій же Болгарії або Чехії, мабуть, приваблива і для «Росатома». До того ж перед його паливною компанією – ТВЕЛ, яка і виступає основним російським учасником створення в Україні підприємства повного циклу виробництва ядерного палива, стоїть амбітне завдання до 2030 р. збільшити сукупну виручку дивізіону «Паливо» у 2–2,5 рази, а частку на світовому ринку – до 28 %.

Глава «Росатома» С. Кирієнко переконаний, що Росія і Україна разом мають дуже хороші перспективи і можливості на ринку третіх країн. «Тому що ось та перевірка на безпеку діючих атомних станцій і нових проєктів у всіх країнах, що розвивають атомну енергетику, вона тільки посилюватиме конкурентоспроможність сучасних технологій, які ми з вами можемо запропонувати на цьому глобальному ринку», – підкреслив глава «Росатома», під час свого перебування в Києві у квітні поточного року.

С. Кирієнко нагадав, що свого часу ядерний енергетичний комплекс Росії і України був створений як єдиний технологічний ланцюжок. Він закликав не рвати цей ланцюжок, а зміцнювати.

За його словами, в Україні, дійсно, розташовуються значні поклади уранової сировини і достатньо могутній комплекс підприємств (Східний ГЗК, дніпродзержинські держпідприємства: Придніпровський гідрометалургійний завод, «Полімін», «Смоли» і «Цирконій»), який за певних умов міг би сам

виробляти паливо для АЕС. Проте за пострадянський час ці підприємства прийшли в занепад, створити на їх базі єдиний комплекс під егідою «Укратомпрома» не вдалося. Нині Україна щорічно експортує до Росії 800 т уранової сировини (це третина потреби в паливі українських АЕС), а також цирконій – метал, з якого виготовляють корпуси тепловиділяючих елементів для АЕС. У Росії з цих компонентів, відповідно, роблять повноцінні паливні касети. І створення в цих умовах сумісного паливного виробництва на території України, безумовно, служить фактором зміцнення відносин між двома країнами.

Водночас НАК «Енергоатом», що експлуатує українські атомні станції, не відмовився і від контракту з американською компанією Westinghouse, за яким ядерне паливо американців з 2011 по 2015 рр. завантажується в три блоки Південноукраїнської АЕС і в шість блоків Запорізької АЕС.

Щоправда, як заявила голова державної інспекції ядерного регулювання України О. Миколайчук, альтернативи американське паливо російському поки не створює, оскільки «питання про позитивне закінчення ліцензування палива Westinghouse для українських АЕС може встати не раніше 2014 р.». А у 2014 р. якраз і повинна бути здана в експлуатацію перша черга українсько-російського паливного заводу.

Поки що ж Україна у 2012 р. має намір почати експериментально-промислову експлуатацію модернізованого російського ядерного палива ТВСА-12. Про це повідомила віце-президент національної атомної енергогенеруючої компанії «Енергоатом» Н. Шумкова на Міжнародній конференції «Уроки Чорнобиля: аспекти безпеки і екології». «Є план переходу на це паливо з 2012 р.», – зазначила Н. Шумакова.

За її словами, перше завантаження планується здійснити на шостому блоці Запорізької АЕС. На сьогодні російська сторона робить обґрунтування використання палива на українських АЕС. «Ми не сумніваємося в безпеці палива, але повинні бути упевнені, що це не викличе додаткових обмежень щодо його вмісту в басейні витримки після завершення експлуатації», – відзначила представник компанії.

Вона додала, що паливо ТВСА-12 відрізняється від того, що використовується в Україні ТВС-А великим об'ємом урану з підвищеним збагаченням. Воно розраховано на п'ять річних циклів або на три цикли по 1,5 роки.

Віце-президент російської паливної компанії «ТВЕЛ» В. Константинов повідомив, що проект українсько-російського заводу з виробництва ядерного палива передбачає випуск палива ТВС-А для всіх українських АЕС. Водночас він не виключив, що підприємство зможе випускати і паливо ТВСА-12.

Деякі політичні сили, незадоволені поглибленням співробітництва з Росією, вважають, що потрібно більше орієнтуватися на західні технології. Зокрема, представники Народного руху України виступили з заявою, в якій зазначається, що відмова української влади від проекту американської компанії Westinghouse

є задачею національних інтересів у питанні енергетичної безпеки Української держави. «Погоджене ж з нинішнім українським керівництвом будівництва заводу з фабрикації ядерного палива в Україні російським паливним концерном ТВЕЛ цементує повну залежність української ядерної енергетики від РФ», – ідеться в заяві Народного руху України щодо 25-ї річниці Чорнобильської трагедії.

За словами авторів заяви, ядерна енергетика попри свою першість на енергетичному ринку України є вразливою з точки зору національної безпеки України. Проблема криється в тому, що в Українській державі досі не створено повного циклу виробництва ядерного пального попри наявність усіх складових для цього.

Відтак Народний рух України наголошує «на необхідності наведення порядку у сфері ядерної енергетики з ухваленням державницької стратегії розвитку галузі. Передові вітчизняні технології «мирного атому» не можуть бути заручниками імпорتنих поставок. У галузі необхідно впровадити повний технологічний процес».

У свою чергу лідер партії «За Україну!» В. Кириленко зареєстрував у парламенті проект закону України «Про денонсацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в будівництві енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС».

Як зазначається у пояснювальній записці до проекту закону, аварії, що відбулися на кількох атомних електростанціях Японії після землетрусу 11 березня 2011 р., і спричинені цими аваріями тяжкі наслідки для енергетики та екології Японії стали ще одним доказом небезпеки, що її несуть атомні електростанції. Україна, яка у квітні 2011 р. відзначила 25-ту річницю Чорнобильської катастрофи, повною мірою відчула трагічні наслідки екстенсивного розвитку ядерної енергетики. Українські експерти з питань енергетики та екології упродовж тривалого часу наголошують на недоцільності побудови в Україні нових ядерних реакторів. З точки зору економіки, енергетичної та екологічної безпеки набагато ефективніше кошти, що витрачаються на побудову нових ядерних реакторів, витратити на підвищення енергоефективності української економіки, включаючи енергоощадні технології та розвиток відновлювальної енергетики.

У документі також підкреслено, що Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в будівництві енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС є непрозорою та не вигідною для України з точки зору її економічних інтересів та енергетичної безпеки.

Тим часом, як інформують ЗМІ, в Україні обговорюють проект добудови двох ядерних енергоблоків на Хмельницькій АЕС. Громадські слухання відбулися у чотирьох містах. Зокрема, мешканці Хмельницького та Острога виступили категорично проти нових реакторів.

Експерти зазначають, що вже розроблено техніко-економічне обґрунтування

проекту й оцінка впливу на навколишнє середовище. Саме ці документи були представлені на обговорення громадськості Хмельницького, Острога, Нетішина та Славути. Два останні населені пункти підтримали будівництво енергоблоків, інші два – ні.

Як зазначив координатор енергетичних програм Національного екологічного центру А. Денисенко, представлені матеріали містять багато суперечностей і неточностей, а окремі пропозиції не витримують критики.

За його словами, запропонована розробниками реакторна установка не має досвіду експлуатації у світі, а її надійність нічим не підтверджена. «До того ж «Енергоатом» намагається поставити цю установку на будівельні конструкції, які простояли під відкритим небом чверть століття. Інакше як спекуляцією на питанні безпеки це назвати не можна», – заявив А. Денисенко.

Водночас керівництво Хмельницької АЕС запевняє, що має позитивні висновки відповідних інститутів, які дають змогу це робити. З цим не погоджується А. Денисенко. На його переконання, висновки науково не обґрунтовані. «У розрахунках зазначено, що захисний ковпак реакторів витримує до 6 т, але це в 10 разів менше ваги сучасного пасажирського літака. Наслідки такої аварії не розглянули. Як, утім, не передбачили подальше поводження з відпрацьованими ядерними відходами», – заявив А. Денисенко.

Експерти наголошують, що будівництво ще не почалося, а його вартість постійно зростає. Сьогодні це 34 млрд грн, які планують позичити в Росії.

Разом з тим заступник гендиректора Хмельницької АЕС О. Рахлінський запевняє, що будівництво є великим поштовхом для розвитку держави та області. А мешканці Нетішина та Славути оцінили соціальну складову й економічні вигоди для міст від проекту, а тому підтримали його реалізацію. Громадське обговорення ще триває.

Утім, не можна не погодитись із висновком А. Денисенка, що поки що реальною альтернативою ядерній енергетиці в Україні є загальноохоплююче тотальне енергозбереження (*В. Янукович: Ядерна енергетика має майбутнє // (http://tsn.ua/ukrayina). – 2011. – 20.04; В. Янукович: Безпека ядерної енергетики майбутнього – наше спільне завдання (http://zik.com.ua). – 2011. – 19.04; Парламенту пропонують денонсувати угоду про добудову двох ядерних реакторів // (http://zik.com.ua). – 2011. – 15.03; Гудима: Заміни ядерній енергетиці немає (www.bbc.co.uk). – 2011. – 17.03; Ядерна енергетика – це об'єктивна реальність // (http://ubr.ua). – 2011. – 20.04; Ядерна енергетика є вразливою з точки зору нацбезпеки України, – заява (http://zaxid.net). – 2011. – 25.04; Expert Online – 2011. – 10.05; Д. Медведев: Атомная энергетика нуждается в новой международной конвенции // (www.rbc.ru/rbcfreenews). – 2011. – 26.04; Т. Мендебаев: Вперед в будущее. Энергетика на перепутье. Куда двигаются Казахстану // (www.centrasia.ru). – 2011. – 12.05; Украина намерена начать переход на российское ядерное топливо // Минфин.com.ua – 2011. – 18.04; США признали Украину лидером в*

сфере ядерной безопасности // Левый берег (<http://lb.ua>). – 2011. – 26.04; Мешканці Хмельницького та Острога виступили категорично проти нових реакторів // (www.day.kiev.ua). – 2011. – 18.05).

В об'єктиві – регіон

Н. Тарасенко, мл. науч. сотруд.

Современные проблемы крымско-татарского народа в украинском обществе

В мае исполнилась 67-я годовщина с начала насильственного выселения крымско-татарского народа с территории Крымского полуострова. Депортация официально обосновывалась фактами участия крымских татар в формированиях, выступавших на стороне нацистской Германии в период Великой Отечественной войны. По официальным данным, из Крыма было депортировано 191,014 тыс. крымских татар (более 47 тыс. семей). Около 37 тыс. семей (151,083 тыс. человек) крымских татар увезли в Узбекистан, остальных распределили на Урале, в Удмуртии и в Европейской части СССР.

Движение крымских татар за возвращение на свою историческую родину – в Крым – стало быстро приобретать массовый общенациональный характер начиная с 1956 г.

14 ноября 1989 г. Верховный Совет СССР принял Декларацию «О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечении их прав». В том же году решением сессии Верховного Совета СССР была образована специальная комиссия по проблемам крымско-татарского народа. В июле 1990 г. Совет министров СССР принял Постановление «О первоочередных мерах по решению вопросов, связанных с возвращением крымских татар в Крымскую область». С этого времени началось массовое возвращение татар в Крым.

Возвращение депортированных стало серьезным испытанием для экономики и социальной сферы как Крыма, так и Украины в целом, и остается одной из наиболее острых социально-экономических и политических проблем. В Крыму проживает около 260 тыс. татар, что составляет около 12 % населения автономной республики. Около 100 тыс. крымских татар, не вернувшихся в Крым после принудительного переселения в 1944 г., живут в Узбекистане.

День памяти депортации крымских татар и представителей других национальностей был установлен решением Верховного Совета Крыма в 1994 г. Ежегодно 18 мая в Крыму проходят траурные мероприятия, посвященные годовщине депортации крымских татар. Следуя традиции, в 67-ю годовщину

депортации из всех регионов Крыма в Симферополь прибыли представители крымско-татарского народа, которые приняли участие в акции «Минута скорби и единства», произнеся молитвы в память о тех, кто не вернулся из мест депортации. На центральной площади Симферополя состоялся Всекрымский траурный митинг, на который собрались около 15 тыс. человек. В траурных мероприятиях приняли участие народный депутат Украины, председатель меджлиса крымско-татарского народа М. Джемилев, председатель Совета министров Крыма В. Джарты, спикер парламента Крыма В. Константинов, представитель Президента Украины в Крыму В. Яцуба.

На митинг крымские татары пришли с многочисленными плакатами о своих нынешних проблемах. Они требовали принятия закона о восстановлении прав крымско-татарского народа и признания его коренным народом Крыма. Также крымские татары выступили за восстановление исторической топонимики Крыма и решение земельной проблемы.

Мероприятия, посвященные Дню памяти жертв депортации крымско-татарского народа, прошли в городах Украины, России и Грузии. В частности, состоялась акция под названием «Зажги огонек в своем сердце», во время которой из огоньков были изображены полуостров Крым с числом 67, контуры крымско-татарского национального символа «Тамга» и надпись «No genocide!!!». Акция прошла в городах Симферополь, Киев, Львов, Москва, Тбилиси, Судак, Алушта, Эски-Шехер (Турция).

Крымские татары, депортированные из Крыма после Великой Отечественной войны и вернувшиеся на родную землю в конце XX в., сегодня являются частью мультикультурного украинского народа, заявил Президент Украины В. Янукович по случаю 67-й годовщины депортации крымских татар и лиц других национальностей.

Президент напомнил, что 67 лет назад за несколько майских дней с крымского полуострова были депортированы почти 200 тыс. крымских татар. Кроме того, «насильственному выселению также подверглись болгары, армяне, греки, итальянцы, немцы, представители других этносов, населявших крымскую землю».

«Обретение Украиной независимости открыло для выселенцев путь к родной земле, и теперь мы можем гордиться разнообразием нашего многонационального культурного наследия. Мы по праву гордимся тем, что за годы независимости в Украине не было серьезных межнациональных конфликтов. Это свидетельствует о том, что мы – единый народ, монолитность которого не удастся нарушить никогда и никому», – отметил В. Янукович.

Вместе с тем, по словам Президента, в Украине необходимо совершенствовать принципы государственной этнонациональной политики, утверждать межкультурный диалог и толерантность в общественной жизни. «Мы по праву гордимся тем, что за годы независимости в Украине не было серьезных межнациональных конфликтов. Это свидетельствует, что мы –

единый народ, монолитность которого не удастся нарушить никогда и никому, но впереди еще много работы. Следует совершенствовать принципы государственной этнонациональной политики, утверждать межкультурный диалог и толерантность в общественной жизни, активизировать решение проблем, связанных с обустройством на отцовской земле депортированных и их потомков», – сказал В. Янукович.

По словам Президента, обретение Украиной независимости открыло для выселенцев путь к родной земле, «и теперь мы можем гордиться разнообразием нашего многонационального культурного наследия». «Мы должны осознать, что согласие и гражданский мир – это наш самый ценный багаж и залог успешного развития», – подчеркнул В. Янукович.

67-й годовщине депортации, а также ситуации с обустройством депортированных граждан, вернувшихся в Крым, была посвящена пресс-конференция председателя Постоянной комиссии по межнациональным отношениям и проблемам депортированных граждан Р. Ильясова.

Говоря об обустройстве депортированных граждан в Автономной Республике Крым, Р. Ильясов обратил внимание на указы Президента от 14 мая 2010 г., в котором Кабинету Министров даны соответствующие поручения, и указ от 13 апреля 2011 г., в котором в качестве приоритета определено принятие Кабинетом Министров Украины Программы обустройства на период до 2015 г.

По его словам, в настоящее время доля депортированных граждан в составе населения АРК превышает 13 %. Данные международной организации по проблемам миграции, подготовленные несколько лет назад и сегодня актуальны, 96,4 % крымских татар, проживающих в Узбекистане, готовы вернуться в Крым. По данным независимых социологических исследований на сегодняшний день за пределами Украины остается еще около 100 тыс. крымских татар. В последние 3–4 года ежегодно возвращаются в Крым по 500–600 семей крымских татар. В Крыму сформировалось около 300 поселков и массивов компактного проживания репатриантов, в т. ч. шесть армянских, греческих, болгарских и немецких. Две трети из них обеспечены водой и около 87 % электроэнергией, уровень газификации не превышает 25 %. Канализационные сети и дороги с твердым покрытием практически отсутствуют.

Р. Ильясов подчеркнул, что с 1991 г. в государственном, а с 1999 г. и в бюджете Автономной Республики Крым отдельной строкой предусматриваются расходы на обустройство депортированных граждан, общая сумма которых составила 1 млрд 259,2 млн грн (на капитальное строительство и социально-культурное развитие).

Построенные и выкупленные в 1991–2010 гг. за счет государственных капитальных вложений 6300 домов и квартир позволили обеспечить жильем приблизительно 36 тыс. человек. Около 130 тыс. крымских татар полностью или в основном закончили строительство собственных домов или приобрели жилье самостоятельно. В очереди на получение государственного жилья в городских и

сельских советах стоят более 7,5 тыс. семей. 16 тыс. семей индивидуальных застройщиков из-за отсутствия средств не в состоянии завершить начатое строительство домов, много незавершенных многоквартирных домов. Такая ситуация обусловила необходимость принятия Государственной программы расселения и обустройства репатриантов, возвратившихся в Украину на период до 2015 г., однако программа пока не утверждена. Кроме того, председатель комиссии обратил внимание, что наряду с принятием самой программы, актуальным остается и вопрос финансирования мероприятий по обустройству депортированных: в 2011 г. из Государственного бюджета на эти цели средства не выделялись.

Наряду с этой проблемой одним из главных вопросов обустройства депортированных граждан, по словам Р. Ильясова, является принятие Закона Украины «О восстановлении прав лиц, депортированных по национальному признаку», проект которого находится на рассмотрении в Верховной Раде Украины. Кроме того, пока не принята Государственная программа образования на крымско-татарском языке. Р. Ильясов также отметил, что есть проблемы с регистрацией возвратившихся в Крым репатриантов (этот вопрос планируется рассмотреть в первом чтении на ближайших пленарных заседаниях ВС АРК). Предложения о праздновании Ураза-байрам и Курбан-байрам на общекрымском уровне были направлены в парламент Украины, однако пока они не нашли там поддержки. Р. Ильясов выразил надежду, что в связи с созданием в Верховной Раде Украины Комитета по вопросам АРК, они будут урегулированы. Общей проблемой, касающейся не только депортированных, Р. Ильясов назвал отсутствие в Украине концепции государственной этнополитики.

Накануне дня депортации крымско-татарского народа состоялась также пресс-конференция премьер-министра Крыма В. Джарты. Основное внимание он уделил вопросу выделения земли участникам крымско-татарских самозахватов, который ранее правительство обещало решить к 67-й годовщине депортации.

Как известно, 31 января Совмин Крыма своим постановлением создал комиссию по решению вопросов, связанных с освобождением самовольно занятых земель и предоставлению депортированным и другим гражданам земельных участков для индивидуального строительства в Симферополе и Симферопольском районе. До 1 марта комиссия должна была определить земельные массивы, которые пойдут под расселение крымско-татарских самозахватов, а местные советы – принять решение о выделении участков.

Комиссия нашла в Симферополе и Симферопольском районе около 317 га земли для расселения самозахватов. В сентябре – октябре власти собираются раздать госакты на землю всем прошедшим проверку безземельным участникам так называемых полян протеста. В первых числах марта премьер В. Джарты отвел месяц на начало добровольного сноса татарами своих строений на существующих самозахватах.

По последним данным крымского главка МВД, в автономии насчитывается

57 самозахватов общей площадью 1297,6 га. Из них 45 татарских, два – славянских, девять – смешанных татарско-славянских и один – славян, греков, немцев и армян. На самовольно захваченных участках возведено 11,2 тыс. домов, из которых 234 – капитальных.

Однако, по словам В. Джарты, земельный вопрос решить не удалось по причине невозможности установить конструктивный диалог власти с меджлисом. «Есть ряд подводных камней, которые сегодня не хотят, чтобы власть шла на конструктивный диалог с представителями крымско-татарского народа: с одной стороны, мы решаем вопросы, а с другой стороны, самозахваты растут», – пояснил премьер.

По его словам, ликвидировать самовольные захваты земли должны сами представители крымско-татарского населения с помощью меджлиса. Он добавил, что представительный орган крымских татар до сих пор не определился, заинтересован ли он в решении земельных проблем крымско-татарского народа. В. Джарты при этом подчеркнул, что для крымского правительства «вопросы крымско-татарского народа очень актуальны, но мы ставим их на одну линию со всеми вопросами проживания всех жителей Крыма. Для нас все это украинцы, все крымчане, и они должны это понимать». Премьер заверил, что комиссия по расселению самозахватов продолжает работу и около 80 % участников так называемых «полян протеста» подтвердили свое право на получение участка.

В то же время лидер меджлиса крымско-татарского народа М. Джемилев наиболее злободневной проблемой крымских татар считает вопрос сохранения национальной идентичности. По его словам, татарские дети практически не могут говорить на родном языке. Нет школ, системы образования на родном языке. Если до депортации на территории Крымской АССР было около 400 школ, то за все годы независимости Украины удалось открыть только 15. «В этих пятнадцати школах обучается всего 10 % крымско-татарских детей школьного возраста, то есть только 10 % наших детей имеют возможность получить хоть какие-то навыки родного языка. Остальные 90 % идут, в основном, в русскоязычные школы. Речь идет о потере национальной идентичности, ассимиляции, угрозе полного исчезновения народа», – констатирует М. Джемилев.

Ранее лидер меджлиса неоднократно призывал Евросоюз содействовать возрождению крымскотатарского народа. В частности, в ходе выступления перед Европарламентом в Брюсселе 17 марта М. Джемилев призвал ЕС к планированию и осуществлению совместно с Украиной и «при участии самих крымских татар» специальных программ, которые будут содействовать возрождению народа. К первоочередным задачам председатель меджлиса отнес строительство в автономии школ и детсадов в местах компактного проживания татар, укрепление материально-технической базы Крымского инженерно-педагогического университета (являющегося основным местом подготовки крымско-татарских гуманитарных специалистов). Кроме того, приоритетным

М. Джемилев назвал реставрацию исторических и архитектурных памятников культуры, содействие развитию электронных и печатных СМИ на крымско-татарском языке, помощь репатриантам в развитии малого и среднего бизнеса, а также упрощение механизмов репатриации более чем 100 тыс. татар из-за пределов АРК. «Эти и другие вопросы, связанные с решением крымско-татарской проблемы, должны быть включены в повестку дня Ассоциации Украина – ЕС», – заявил М. Джемилев.

На митинге ко Дню памяти жертв депортации М. Джемилев сообщил, что Турция намерена построить в Крыму две школы, культурный центр и жилые дома для крымских татар. «Мы обратились к руководству родственной нам страны с просьбой оказать нам помощь. Премьер-министр Турции Р. Эрдоган дал поручение уже в этом году сдать в эксплуатацию две школы, приступить к строительству культурного центра в Симферополе и жилья», – сообщил он.

По словам М. Джемилева, реализацией программ занимается Турецкое агентство международного сотрудничества (ТИКА). Турция уже в этом году была готова выделить более 100 млн грн на социальные проекты в Крыму, однако программы ТИКА не прошли согласование в Министерстве экономики. «Мы очень надеемся, что вскоре бюрократические препоны будут пройдены, и начнется строительство», – заявил М. Джемилев.

Что касается решения проблем крымско-татарского народа Украинским государством, то, по словам М. Джемилева, из восьми пунктов Указа Президента Украины В. Януковича «О дополнительных мерах по обустройству крымских татар, других лиц, депортированных по национальным признакам, и их потомков, которые возвратились или возвращаются на постоянное место жительства в Украину» от 14 мая 2010 г. выполнены только два. В указе, в частности, содержатся поручения Кабинету Министров Украины, Совету министров АРК и Представительству Президента Украины в Крыму по решению актуальных вопросов обустройства депортированных. «Из восьми пунктов указа можно считать выполненными только два – это насчет принятия мер для проведения траурных мероприятий в связи с 66-й годовщиной депортации и выделения земли под строительство Соборной мечети в Симферополе», – считает М. Джемилев.

Тем временем украинское правительство обещает увеличивать финансовую поддержку для улучшения жизни крымских татар в Украине. Об этом заявил Премьер-министр Украины Н. Азаров в апреле. «За последние годы в Украину, в Крым въехало более 200 тыс. татар. Каждой семье нужно было дать работу, дать жилье, и вы ни одного татарина не встретите, который живет без крыши над головой. То есть при всей ограниченности финансовых средств, Украина сделала все от нее зависящее, чтобы эти люди жили у нас в стране. И каждый год правительство из своего бюджета выделяет очень значительные средства на обустройство крымских татар. И из года в год мы будем увеличивать эти ресурсы, которые будем направлять на улучшение жизни нашего крымско-

татарского населения», – пообещал Н. Азаров. Вместе с тем Премьер-министр не назвал конкретную сумму государственной финансовой поддержки. По его словам, речь идет о значительных средствах, обусловленных возможностями Госбюджета Украины.

В контексте международной поддержки решения проблем крымских татар следует отметить активное обсуждение накануне 67-й годовщины депортации крымских татар идеи проведения Международного форума по вопросам развития и безопасности крымско-татарского народа в Украине. Решение об этом в прошлом году принял общенациональный съезд крымских татар Курултай, ссылаясь на то, что пока последствия депортации не преодолены. Президент Всемирного конгресса крымских татар, один из лидеров меджлиса крымскотатарского народа и руководитель фракции «Курултай-Рух» в Верховной Раде АРК Р. Чубаров считает, что необходимость созыва этого международного форума вызвана тем, что по масштабам и сложности крымско-татарская проблема не может быть решена только усилиями и ресурсами в Украине. По состоянию на сегодня, в Крым вернулись чуть менее 300 тыс. татар. Их надо обустроить, но в еще большей степени необходимо решать много вопросов, которые бы создали условия и предоставили бы гарантии сохранения и развития этого целостного народа на своей земле, являющейся составной частью Украины. Крымско-татарская проблема не может рассматриваться как исключительно внутриукраинская, как проблема лишь Украинского государства. Нужно сконцентрировать международные усилия и опыт, в первую очередь – европейского сообщества.

Этот международный форум должен разработать и предложить приемлемые принципы и механизмы по обустройству крымских татар, возвращению тех, кто еще остается в местах изгнания и не могут сами вернуться, по восстановлению прав крымско-татарского народа, а также правовые механизмы, которые бы гарантировали крымским татарам сохранение их самобытности и предоставляли бы им право наравне со всеми соуправлять Крымом и быть субъектом внутриукраинской политики.

Общественные организации об успехах нынешней власти

«30 марта текущего года вышло совместное постановление Кабинета Министров Украины и Национального Банка Украины, согласно которому обязательства перед вкладчиками „Родовід Банка” были переданы „Ощадбанку” И, соответственно, выделены определенные средства», – сообщила на пресс-конференции в информационном агентстве УНИАН кандидат экономических наук, член общественного совета при Министерстве образования Украины Е. Потапова.

Она в своем выступлении напомнила журналистам о том, что данный банк был организован в 1990 г. под названием «Перкомбанк». В 2004 г. сменилось руководство данной организации и банк получил свое современное название. Начался его стремительный рост. У людей появилось доверие к данной финансовой структуре. Кроме того, был взят курс на широкое кредитование физических и юридических лиц и привлечение депозитных вкладов. Однако мировой кризис затронул и Украину. «Тяжелая ситуация, сложившаяся в связи с мировым финансовым кризисом, и действия предыдущей власти (которая обязала банк „Родовід” выплачивать обязательства перед вкладчиками „Укрпромбанка”, полностью не обеспечив данное обязательство активами) привели к возникновению очень тяжелой ситуации, прежде всего, для вкладчиков – простых граждан Украины», – подчеркивала в своем выступлении Е. Потапова.

Ситуация с банком «Родовід» стала стремительно ухудшаться. Уже к 2008–2009 гг., в условиях нестабильной мировой экономической ситуации, количество невозвратных и проблемных кредитов составила более 80 % кредитного портфеля. Предыдущая власть все-таки пыталась каким-то образом данную ситуацию разрешить. В 2009 г. в марте была введена временная администрация и затем – установлен мораторий на удовлетворение требований кредиторов, который несколько раз пролонгировался. Но, простой вкладчик не мог получить ни проценты, ни свой основной вклад. «В таком подвешенном состоянии при росте социальной напряженности прибывало огромное количество людей. Но, с приходом к власти В. Януковича, при его непосредственном участии, при участии Кабинета Министров Украины, Национального банка Украины, мы имеем на сегодняшний день очень позитивную ситуацию в сфере получения вкладчиками средств», – обращала внимание журналистов член общественного совета при Министерстве образования Украины. Она также сообщила, что на сегодняшний день обработано обращений более чем от 39 тыс. вкладчиков и уже возвращено им

средств на сумму более 2 млрд грн. «Немаловажно – люди поняли, что их интересы учитываются, что они услышаны властью», – резюмировала свое выступление Е. Потапова.

Председатель секретариата СОО «Народна рада» Н. Лукашевич также выделила позитивные моменты в работе нынешней власти. Так, она отметила: «Наш Президент В. Янукович при каждом своем общении с людьми говорит о том, что до 2012 г. нам обязательно нужно покончить с поборами». И по этому поводу уже принят закон о борьбе с коррупцией.

Она подчеркивала, что большое внимание Президент уделяет конкурентности Украины. Для этого существуют структуры, которые следят за качеством товаров. «Есть указ Президента, где Государственный комитет по защите прав потребителя имеет совсем другой статус с гораздо большими полномочиями. Когда будет качественный товар в Украине, мы будем конкурентной страной, и это даст возможность модернизировать всю экономику», – говорила Н. Лукашевич.

Она также сообщила, что недавно больше 4 тыс. общественных организаций создали «Велику раду». «У нас создана „Координаційна рада” за работой всех общественных рад страны. Конечно, никакая власть уже не сможет отменить это общественное движение», – подчеркивала в своем выступлении председатель секретариата СОО «Народна рада».

(Інформація СІАЗ)

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Підсумки діяльності НАН України у 2010 р. та основні напрями її подальшої роботи в сучасних умовах. Витяг з доповіді академіка НАН України Б. Патона на сесії загальних зборів 21 квітня 2011 р.

Подальшого розвитку набули міжнародні зв'язки академії. До чинних на початок минулого року 109 угод, укладених з організаціями 48 країн, додалися чотири нові – з окремими науковими центрами Іспанії, Казахстану, Китаю та Росії.

Підкреслюю особливу важливість угоди про співпрацю з Російським науковим центром «Курчатовський інститут». Уже після підписання угоди, під час візиту делегації нашої академії до цього центру, була досягнута домовленість про організацію його представництва в Києві та Харкові. Це, безумовно, сприятиме ще більш широкому залученню українських учених до

спільних досліджень.

Продовжувалася інтеграція до потужних міжнародних наукових організацій і програм. Це стосується, зокрема, Міжнародного інституту прикладного системного аналізу, програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», Світової цифрової бібліотеки. Успішній співпраці з Об'єднаним інститутом ядерних досліджень у Дубні та Європейською організацією ядерних досліджень, ЦЕРНом, значною мірою сприяло створення в академії відповідної Координаційної ради та надання цільової фінансової підтримки спільним проектам. Додам до цього, що підписання в березні цього року Спільної декларації Кабінету Міністрів України та Європейської організації ядерних досліджень про науково-технічне співробітництво, а також найскоріше набуття Україною статусу асоційованого члена ЦЕРНу стануть, без сумніву, вагомим фактором посилення співпраці.

Так само наші вчені очікують якомога скорішого відновлення дії угоди між Україною та Європейським Союзом про наукове і технологічне співробітництво. Це є дуже важливим для участі інститутів академії в проектах Сьомої рамкової програми Єврокомісії. Поки що ця участь залишається недостатньою. Слід також відверто визнати, що переважна частина міжнародних угод академії все ще має суто рамковий характер. Вони, на жаль, далеко не завжди наповнюються конкретним змістом.

Чільне місце в нашій міжнародній діяльності належало співробітництву з Російською академією наук та іншими російськими науковими організаціями, такими як Російський фонд фундаментальних досліджень і Російський гуманітарний науковий фонд. Зокрема, за спільною з РАН ініціативою розпочалося виконання Міжнародної наукової програми «Астрономія в Приельбруссі», яка об'єднала 38 провідних астрономічних установ країн СНД.

Уже з цього року започаткована реалізація спільного проекту «Чорне море як імітаційна модель океану». За цим проектом має бути розроблений універсальний інформаційно-обчислювальний комплекс контролю та прогнозу стану Чорного моря. Є й попередня згода на участь у проекті вчених окремих країн Причорномор'я та Європейського Союзу.

Подальшому поглибленню співпраці з Російською академією наук сприятиме проведення у червні в Москві спільного засідання президій наших двох академій. Потребує також активізації співробітництво із Сибірським відділенням РАН. Там є дійсно цікавий і, безумовно, корисний для нас досвід комерціалізації наукових розробок.

<...>

Докладалося минулого року й чимало зусиль для реалізації заходів, пов'язаних з діяльністю Міжнародної асоціації академій наук. Зокрема, треба відзначити активну участь МААН у V Форумі творчої і наукової інтелігенції держав-учасниць СНД. Заслуговує на увагу також підписання в Москві угоди про співпрацю МААН з Євразійською асоціацією університетів. На першому спільному засіданні рад цих міжнародних організацій вже розглянуто важливе

питання щодо ролі освіти і науки у вирішенні завдань інноваційного розвитку.

Нещодавно в Києві ми обговорили з президентом цієї асоціації, ректором Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова В. Садовничим конкретні спільні дії на найближчу перспективу (*Підсумки діяльності НАН України в 2010 році та основні напрями її подальшої роботи в сучасних умовах (Доповідь академіка НАН України Б. Є. Патона на сесії Загальних зборів 21 квітня 2011 року) //Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2011. – 22.04).*

* * *

Столица Украины стала центром научных и политических дискуссий о последствиях крупнейшей техногенной катастрофы и новых проблемах, перед которыми оказалась атомная энергетика из-за событий на «Фукусиме». Решался и очень важный вопрос о выделении средств на создание долговременного укрытия для разрушенного четвертого энергоблока Чернобыльской АЭС. «Саркофаг», возведенный в тяжелейшей послеаварийной обстановке летом-осенью 1986 г., настоятельно требует замены или иного решения своей судьбы.

Почему сегодня это стало особенно актуальным? Какие есть решения и сколько нужно средств на их воплощение? Где еще проявились проблемы, и в чем требуется международная кооперация ученых и специалистов-атомщиков? Представители Российской академии наук и Национальной академии наук Украины провели обстоятельный диалог с руководством российской атомной отрасли и их украинскими партнерами.

Президент НАН академик Б. Патон особо акцентировал то обстоятельство, что над решением чернобыльских проблем Украина, Россия и Беларусь работают сообща. Так было прежде, так есть и сейчас.

В интервью «Российской газете» Б. Патон отметил, что кроме названных стран, свои обязательства должны выполнить западные страны. А они их пока не выполнили. Отчасти по этой причине до сих пор нет нового саркофага. Когда он будет, президент НАН Украины не знает, но надеется, что все-таки будет. При всем том, по мнению Б. Патона, атомную энергетику надо развивать, без нее государствам никуда не деться, и Украине, в частности. Почти 50 % всей электроэнергии в Украине вырабатывается на АЭС. Но после случившегося на «Фукусиме» нужно еще раз осмыслить все, что касается безопасности. В Украине, как и в других странах, развивающих атомные технологии, есть для этого национальный надзорный орган (*Чернобыль в трех измерениях // Портал Российской академии наук (<http://www.ras.ru>). – 2011. – 20.04).*

* * *

25 квітня в Мінську відбулася міжвідомча робоча зустріч з двостороннього українсько-білоруського співробітництва в науково-технічній сфері. До складу української делегації увійшли Перший заступник Голови Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, академік НАН України Б. Гриньов, директор Національного антарктичного наукового центру В. Литвинов та завідувач відділу міжнародного співробітництва Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України Д. Козоріз.

У засіданні взяли участь учені Національної академії наук Білорусі. Директор НАНЦ В. Литвинов поінформував білоруських колег про наукові дослідження, що здійснюються на станції Академік Вернадський у рамках Державної цільової науково-технічної програми досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр. Під час зустрічі було досягнуто домовленостей щодо підготовки двостороннього меморандуму про науково-технічне співробітництво в Антарктиці. Білоруські вчені проводитимуть дослідження на станції Академік Вернадський в антарктичному сезоні 2011–2012 рр. і продовжать співпрацю з українськими колегами в перспективі *(Україна і Білорусь підписали меморандум про науково-технічне співробітництво в Антарктиці // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (http://www.dkni.gov.ua). – 2011. – 29.04).*

* * *

В одному з найбільших китайських ВНЗ – Чжецзянському університеті – планують відкрити український науковий центр. Про це повідомив президент Луганського національного університету В. Курило. Рішення про створення центру – результат плідної співпраці двох ВНЗ – Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (ЛНУ) і Чжецзянського університету. З офіційним візитом делегація ЛНУ на чолі з В. Курило відвідала ВНЗ-партнер у КРН.

У рамках візиту було підписано договір про спільну наукову роботу. Останній припускає науковий обмін, публікації матеріалів наукових досліджень китайських і українських учених у профільних виданнях двох ВНЗ-партнерів *(У Китаї відкривають перший науковий центр з вивчення України // Освітній портал (http://www.osvita.org.ua). – 2011. – 22.04).*

* * *

Новая ядерная установка, которую планируется с помощью Соединенных Штатов Америки построить в Харькове на базе

национального научного центра «Харьковский физико-технический институт» (ХФТИ), будет безопасной. Об этом в Харькове сказал председатель Государственного агентства по вопросам науки, инноваций и информатизации Украины В. Семиноженко.

Подкритическая сборка – это для новых поколений ядерных реакторов как раз то, что сегодня еще более актуально в связи с тем, что поднимаются вопросы безопасности атомных станций. Инициатива, которая была предложена Украиной, обмен высокообогащенного урана на то, чтобы иметь возможность разрабатывать будущие поколения ядерных реакторов на тех модельных установках, которые будут сделаны в ХФТИ, она очень важна, и по такому пути идут сейчас переговоры с США.

В. Семиноженко отметил, что это будет самая современная ядерная установка, но опроверг мнение о том, что она экспериментальная (*Левый берег* (http://lb.ua/news/2011/04/17/92952_Seminozhenko_elektronnie_pasport.html). – 2011. – 17.04).

* * *

Технічним переоснащенням, модернізацією і підготовкою гірничих робіт на державних вугільних шахтах України займеться Китай. Відповідну угоду підписало Міністерство енергетики і вугільної промисловості та китайська науково-технічна державна компанія Tian Di Science Technology Co. Ltd за результатами засідання україно-китайської міжурядової комісії.

Під час засідання також було підписано угоду про інвестиційну співпрацю за проектом безхлорних калійних добрив в Калуші (Івано-Франківська область) між Міністерством екології і природних ресурсів, Івано-Франківською обласною державною адміністрацією, підприємством з іноземними інвестиціями КІТПРЕД і китайською інженерною компанією Wuhan Engineering Co. Ltd та Державним експортно-імпортним банком Китаю.

Крім того, були підписані меморандуми про взаєморозуміння між Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами і Міністерством комерції Китаю (*Відголос.com* (<http://vidgolos.com/84781-kitaj-pokrashhit-zhittya-ukrayinskix-shaxtariv.html>). – 2011. – 21.04).

* * *

В Санкт-Петербурге состоялась научная конференция «Международные отношения в Европе, 30-е годы XX века: историографический и источниковедческий аспекты», организованная фондом «Историческая память» и Санкт-Петербургским институтом истории РАН. Ученые из России, Венгрии, Латвии, Молдовы, Украины, Финляндии и Франции провели обсуждение национальных историографий, архивных

документов и пробелов в источниковой базе по актуальным вопросам европейской истории в предвоенный период, вызывающим не только острую научную полемику, но и политические спекуляции. В рамках конференции были организованы круглые столы «Была ли преступной советская внешняя политика 1930-х – 1940-х годов? Научные и общественные дискуссии» и «Доктрины “советской оккупации” и “государственного континуитета”»: правовое содержание и международные последствия».

Заявленные доклады отражают разнообразие историографических школ и тематических акцентов:

В. Кондрашин (Россия). «Зерно в обмен на валюту и станки: Новые документы российских архивов об участии западно-европейских стран в советской индустриализации». В. Симиндей (Россия). «Внешняя политика Латвии 30-х годов: источниковедческие лакуны в историографии». С. Полторак (Россия). «Международная ситуация в Европе в конце 1930-х гг. с точки зрения советского военного разведчика Кента (по материалам личного архива А. М. Гуревича)». В. Буле (Франция). «Франко-советские отношения, 1938–1940 гг.: архивы и источниковедение». А. Сыч (Украина). «Нарративные источники в изучении общественных настроений в европейских странах в межвоенный период». Н. Ломагин (Россия). «Международные отношения в зеркале советских общественных настроений, 1939–1941 гг.». А. Буриан (Молдавия). «Международно-правовые аспекты внешней политики европейских государств перед Второй мировой войной». Й. Бэкман (Финляндия). «Финляндско-советские отношения 30-х годов». А. Наумов (Россия). «Европейский фашизм в межвоенный период: проблемы и перспективы изучения на современном этапе». Т. Крауш (Венгрия). «Пакт Молотова-Риббентропа в современной историографии». В. Макарчук (Украина). «Пакт Риббентропа-Молотова в освещении украинской постсоветской историографии». Ю. Никифоров (Россия). «Современная российская историография о причинах Второй мировой войны». О. Петровская (Россия). «Международный кризис 1939 г. в учебниках Белоруссии и Польши: контroversии национальных историографий и современная геополитическая реальность». С. Назария (Молдавия). «Присоединение Бессарабии к Советскому Союзу: интерпретация событий 28 июня 1940 года в современной историографии». Р. Симонян (Россия). «Оккупационная доктрина в странах Балтии: содержательный и правовой аспекты». В. Гуцин (Латвия). «К оценке тезиса о непрерывности существования Латвийской Республики в период с 1918 г. по 1991 г.: политический и международно-правовой аспекты».

По словам директора фонда «Историческая память» А. Дюкова, конференция призвана способствовать преодолению узких границ «национальных» историографий, интенсификации межнациональных и междисциплинарных исследований истории международных отношений в Европе 1930-х годов. Участникам конференции был предоставлен обзор

источниковой базы истории международных отношений в Европе 30-х годов и подвести промежуточные итоги наиболее важных новейших исследований истории международных отношений в Европе 30-х годов, в том числе внешней политики стран Восточной Европы в 30-е годы, проблемы изменения границ восточноевропейских государств с точки зрения действовавшего международного права, влияния внешней политики «великих» и «региональных» держав на начало Второй Мировой войны (**REGNUM** (<http://www.regnum.ru/news/1397236.html>). – 2011. – 21.04).

Діяльність науково-дослідних установ

М. Поляков, ректор Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара:

«...Сьогодні Україна має достатній потенціал для прискореного інноваційного розвитку за пріоритетними науковими напрямками, серед яких фундаментальна наука, енергоощадження, раціональне природокористування, профілактика і лікування найпоширеніших захворювань, інформаційні та комунікаційні технології, нові речовини і матеріали. Створюються правові, економічні та організаційні засади для активізації дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах, забезпечення оновлення матеріально-технічної бази, стимулювання розвитку провідних наукових шкіл і закріплення молодих талановитих кадрів у науці, підвищення соціального статусу науковців.

Переконаний: саме університети є сьогодні тими осередками, де щодня творяться нові наукові ідеї. Важливим показником діяльності університету є підготовка висококваліфікованих фахівців і молодих дослідників для наукомістких галузей вітчизняної економіки, пошук нових і поширення існуючих форм навчання і наукової роботи студентів та аспірантів університету. До таких форм наукової роботи належать: участь студентів у виконанні наукових розробок за напрямками кафедр, здійснення самостійних пошукових досліджень, виготовлення зразків і моделей, розроблення програмних продуктів, виступи на наукових конференціях, участь у фахових олімпіадах тощо. Ці форми сприяють накопиченню та поширенню знань, освоєнню перспективних наукових напрямів, стимулюють творчу діяльність майбутніх фахівців, стають нормою для більшості кафедр університету» (**Як стимулювати молодих науковців до створення власних об'єктів інтелектуальної власності // Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України** (<http://www.mon.gov.ua>). – 2011. – 21.04).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

20 квітня в Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара відкрилась III Міжнародна наукова конференція «Космічні технології: сучасне і майбутнє», присвячена 100-річчю з дня народження академіка М. Янгеля.

Організатори конференції: Дніпропетровська облдержадміністрація, Міжнародна академія астронавтики, Державне космічне агентство України, ДП «Конструкторське бюро “Південне” імені М. К. Янгеля» і ДП «Виробниче об’єднання “Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова”».

Учасників конференції привітали голова Державного космічного агентства України Ю. Алексєєв, генеральний секретар Міжнародної академії астронавтики К. Жан-Мішель, представник учених від Російської Федерації С. Пушкарський, представник Міжнародної федерації астронавтики Я. Тецуо, представник учених Бразилії К. Гуржель Верас, льотчик-космонавт В. Тітов та ін. *(У Дніпропетровську проходить третя Міжнародна наукова конференція «Космічні технології: сучасне і майбутнє», присвячена 100-річчю з дня народження Михайла Янгеля // Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua>). – 2011. – 21.04).*

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Двомісне міні-авто, мотобрику «Ласка», розробили в Україні – на заводі «Аріан» у Фастові Київської області. Мотобрика – це двомісний візок.

Транспортний засіб має трикутну раму. Спереду закріпили мотоблок. Це двигун моторолера об’ємом 0,25 л. На 100 км шляху споживає 3,8 л бензину. Задня підвіска тримається на трьох колесах. Два колеса – з боку пасажира, одне – з боку водія. Корпус – із вуглецевого пластику та оргскла. Важить 280 кг.

Якщо завод почне серійне виробництво, мотобрика «Ласка» орієнтовно коштуватиме 17 тис. грн. Міні-авто з гібридною тягою – 40 тис. Мотор-колеса постачають з Китаю. Комплект коштує 1200 дол. *(Відголос.com (<http://vidgolos.com/83863-vitchiznyanij-avtoprom-rozrobiv-mini-avto-z.html>)). – 2011. – 18.04).*

Інформаційні технології

Введение электронных паспортов позволит сэкономить украинцам значительные средства. Об этом сказал председатель Государственного

агентства по вопросам науки, инноваций и информатизации Украины В. Семиноженко.

Он подчеркнул, что введение электронных паспортов легитимизирует и сделает официальной информацию, которая посылается в электронном виде. На карточке будет паспорт и, самое главное, электронная, цифровая подпись, которая полностью делает легальной, с точки зрения законодательной системы Украины, любую информацию, которая посылается в электронном виде, поэтому ничего не нужно будет заверять у нотариуса.

В государстве создается соответствующая инфраструктура и внедряются технологии для использования электронных персональных документов, а сам процесс введения электронных паспортов возможно начаться уже через два года.

Все зависит от масштабов государственной поддержки этого проекта. Что касается самого инструментария, то есть сети, в которой можно будет пользоваться электронным персональным документом, идентифицирующим личность, то она, по сути, создается уже сейчас. В стране создан Национальный центр электронного управления страной, проводятся уже полгода пилотные проекты в ряде областей Украины и некоторых министерствах, выстраивается система, позволяющая объединять в единую коммуникативную сеть граждан, бизнес и государство. То есть сейчас многие элементы создаются, без которых невозможно вообще понимание электронного персонального документа.

По его словам, процесс перехода от бумажных к электронным паспортам будет происходить постепенно, а потому одновременно будут функционировать оба вида документов *(Левый берег (http://lb.ua/news/2011/04/17/92947_Seminozhenko_yadernaya_ustanovka_v.html). – 2011. – 17.04).*

* * *

Міністерство оборони України прийняло на озброєння протитанковий ракетний комплекс «Стугна-П», програмно-технічні комплекси засобів зв'язку стаціонарних телекомунікаційних вузлів і термінали відео-конференц-зв'язку автоматизованої системи керування повсякденною діяльністю Збройних сил.

Відповідні накази від 5 і 12 квітня підписав міністр оборони М. Єжель.

Комплекс «Стугна-П» розроблений державним підприємством «Державне київське конструкторське бюро «Луч»» на замовлення міністерства. Він призначений для ураження броньованих рухомих і нерухомих цілей (танків, бронетранспортерів, бойових машин піхоти), малорозмірних цілей типу довготривалих вогневих точок.

«Стугна-П» здатний вражати броньовані цілі на місцевості в різних кліматичних умовах на відстані від 100 до 4 тис. м.

Нові програмно-технічні комплекси засобів зв'язку стаціонарних телекомунікаційних вузлів і термінали відео-конференц-зв'язку автоматизованої системи керування повсякденною діяльністю ЗС забезпечують автоматизацію процесів діловодства, службово-розпорядчої та контрольної виконавчої діяльності, вирішення інформаційно-розрахункових завдань.

На думку Міноборони, їх введення в експлуатацію значно підвищить ефективність управлінської діяльності посадових осіб органів управління ЗС.

У жовтні 2010 р. Міністерство оборони України замовило державному підприємству «Державне кийське конструкторське бюро “Луч”» десять нових протитанкових ракетних комплексів «Стугна-П».

У січні Міноборони прийняло на озброєння автоматизований командно-диспетчерський пункт і радіолокаційну систему посадки (*Відголос.com* (<http://vidgolos.com/84880-ukrayina-prijnyala-na-ozbroyennya-novij.html>)). – 2011. – 22.04).

* * *

У Національному університеті «Львівська політехніка» 19 квітня запрацювала навчально-наукова лабораторія ІТ-технологій.

Сучасний комп'ютерний центр Львівській політехніці подарувала компанія ЕРАМ Systems. Це перший такий тренінговий центр, що розташований у навчальному закладі. На базі цієї лабораторії фахівці компанії будуть проводити безкоштовні курси з мови програмування Java, а також навчатимуть інженерів з тестування програмного забезпечення (*У Львівській політехніці відкрили лабораторію ІТ-технологій // Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua>)). – 2011. – 21.04).

* * *

Для українських школярів готують єдиний електронний підручник. Планується, що це буде універсальна збірка, що міститиме всі підручники: з української мови, фізики та інших предметів, причому не тільки для того класу, в якому нині навчається дитина, а для всього шкільного курсу. Про це розповів міністр освіти, науки, молоді та спорту Д. Табачник.

Міністр зазначив, що, можливо, вдасться підготувати й сертифікувати електронний підручник вітчизняного виробника. Наразі невідома дата запровадження електронного підручника, оскільки необхідного фінансового забезпечення поки немає.

Раніше з ініціативою про створення електронних підручників виступив губернатор Харківщини М. Добкін. Свої пропозиції він озвучив Президенту В. Януковичу (*Відголос.com* (<http://vidgolos.com/83873-ukrayinski-shkolyarivchitimutsya-za-yedinim.html>)). – 2011. – 18.04).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Бюро президії Національної академії аграрних наук України зазначає, що **Центром наукового забезпечення АПВ Полтавської області проводяться наукові дослідження**, здійснюється випробування завершених наукових розробок, маркетинг, трансфер інновацій та наукове супроводження інноваційних проектів, науково-консультаційне та інформаційне обслуговування агроформувань області. У виконанні програми задіяні шість наукових установ НААН та дві установи інших відомств. Залучено 179 наукових співробітників, з них 11 докторів та 168 кандидатів наук. Головною установою центру визначено Полтавський інститут АПВ ім. М. Вавилова НААН.

У 2007–2010 рр. інститут виконував дослідження за 43 завданнями 16 науково-технічних програм НААН. З науково-методичними центрами та головними інститутами укладено 20 угод на проведення досліджень. Виконано значний обсяг досліджень, зокрема, із землеробства, кормовиробництва, агрохімії, на підставі яких розроблено 37 селекційних та технологічних інновацій.

Центром щорічно випробовується 15–20, впроваджується 36–40 завершених наукових розробок. Зокрема, у 2010 р. головною установою здійснювався трансфер 36 наукових розробок у 27 агроформуваннях регіону.

Разом з тим робота центру наукового забезпечення АПВ Полтавської області потребує подальшого вдосконалення. Наукові установи центру не повною мірою використовують для впровадження в агроформуваннях регіону потенціал створених інновацій. Послаблено роботу з інноваційної діяльності у тваринництві *(Про засідання Бюро президії Національної академії аграрних наук України з питання «Про виконання Програми наукового забезпечення агропромислового виробництва Полтавської області» // Національна академія аграрних наук України (<http://uaan.gov.ua>). – 2011. – 20.04).*

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Кабінет Міністрів України затвердив Положення про навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном.

Враховуючи нагальну потребу в співпраці вищих навчальних закладів та наукових установ України з провідними вищими навчальними закладами та науковими установами за кордоном, 13 квітня урядом України прийнято

Постанову «Питання навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном», яка врегульовує всі аспекти такої співпраці.

Постановою передбачено затвердження Положення про навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном, яким визначається механізм організації та проходження такого навчання та стажування.

Метою навчання та стажування є підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми унікальними методами, набуття досвіду провадження науково-дослідної і викладацької діяльності, забезпечення інформаційного обміну та розширення наукових контактів *(Уряд затвердив Положення про навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2011. – 14.04).*

Наука і влада

На здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2011 р. подано роботу «Наукові основи створення мікробних препаратів нового покоління та технологій їх застосування у землеробстві».

Робота представлена Інститутом сільськогосподарської мікробіології НААН України.

Мета роботи: розроблення принципів і умов корекції складу мікрофлори агроценозів для збагачення корневих сфер культурних рослин мікроорганізмами з заданими корисними властивостями, збільшення врожайності сільськогосподарських культур та покращення якості продукції.

Авторами досліджено структуру угруповань агрономічно цінних бактерій кореневої зони 15 видів культурних рослин зони помірних широт, розроблено принципи створення мікробних препаратів, які враховують специфічність взаємодії бактерій та домінування їх у кореневій зоні рослин. Селекціоновано активні штами бактерій. Досліджено ефективність бактеризації сільськогосподарських культур за внесення різних доз добрив у всіх ґрунтово-кліматичних зонах України та визначено фізіологічно доцільні агрофони. Розроблено мікробні препарати та технології їх застосування. Окремі препарати не мають аналогів, шість зареєстровано в Україні.

Використання препаратів сприяє істотному зростанню урожайності та покращенню якості продукції за рахунок інтенсифікації процесів

азотфіксації, фосформобілізації, зростання імунного статусу рослин, збільшення ступеня засвоєння біогенних елементів з добрив.

Наукові результати опубліковано у дев'яти монографіях, 86 статтях [24 – у реферованих журналах, загальний індекс цитування (SCOPUS) – 452, h-індекс = 5]. Отримано 26 авторських свідоцтв і патентів. Захищено шість докторських дисертацій (*Роботи, подані на здобуття державних премій України-2011 // Офіційний веб-сайт Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки (<http://www.kdpu-nt.gov.ua>)*).

* * *

Національна академія наук України має стати лідером в окресленні напрямів розвитку держави. Про це заявив Голова Верховної Ради України В. Литвин, виступаючи 21 квітня на загальних зборах НАН України.

Керівник парламенту наголосив, що загальні збори НАНУ є «уособленням розуму та інтелекту України». «Це ще і демонстрація значення традицій та підтвердження очевидного: академія є сталою і постійною величиною», – сказав він.

В. Литвин висловив думку, що нині особливого звучання набуває проблема сьогодення та майбутнього академії. Він зазначив, що правильно було б, якби її постановка кореспондувалася з сучасними викликами та перспективами України. Голова Верховної Ради вважає, що ці питання мають бути взаємопов'язаними і до того ж розглядатися як стратегічні. І, навіть, як безпекові для держави.

У своєму виступі В. Литвин, зокрема, наголосив на необхідності зміни підходів до визначення ролі соціогуманітарних наук, зазначивши, що практика зневаги до них «спровокувала зневагу до суспільних проблем, зневагу до прав людини і нерідко – до самого життя».

За словами керівника парламенту, у XXI ст. «країни визначатимуть не населення і території, а визначатимуть люди, їхні світоглядні позиції, їхня поведінка і, відповідно, їхні дії». Тому, на переконання В. Литвина, у подоланні «кризи світогляду», формуванні нових уявлень, нових підходів до розвитку країни, до принципів економічної і соціальної політики з урахуванням глобальних світових процесів мають взяти активну участь фахівці у галузі наук про суспільство. «Це справа надто відповідальна, щоб довіряти її виключно політикам чи владі», – сказав він.

В. Литвин зазначив, що влада демонструє політичну волю на здійснення реформ, яких потребує Україна, додавши, що «до цього необхідно широкоформатне бачення, що саме належить робити, в якій послідовності, та прогнози щодо результатів реформаторської роботи». «І тут я знову повертаюсь до ролі соціогуманітарних наук. Зазвичай спочатку соціологи мають виконувати роль, якщо хочете, мінерів, пройти це поле, показати, де є небезпека, аби

суспільство розуміло всі ризики і переваги, які воно отримає», – сказав він.

В. Литвин також висловився за збільшення державного фінансування наукової сфери, оскільки в сучасному світі наука, інформаційні та інноваційні технології відіграватимуть визначальну роль (*В. Литвин Національна академія наук України має стати лідером в окресленні напрямів розвитку держави // Сайт Голови Верховної Ради України В. Литвина (<http://chairman.rada.gov.ua>). – 2011. – 21.04).*

* * *

Затверджено Порядок використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва. Відповідну постанову уряд ухвалив 11 квітня.

Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у Державному бюджеті Державному агентству з питань науки, інновацій та інформації за програмою «Виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва». Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації, а одержувачем бюджетних коштів – державне підприємство «Київський державний центр науково-технічної і економічної інформації».

Згідно з документом, бюджетні кошти використовуються в межах бюджетних призначень з урахуванням основних напрямів їх використання та спрямовуються на кілька напрямів. Зокрема, здійснення заходів щодо забезпечення виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва та програмами двостороннього співробітництва; збереження інтелектуального потенціалу; проведення засідань спільних міжнародних комісій з науково-технічного співробітництва та організацію проведення міжнародних науково-технічних форумів, семінарів і презентацій. Також передбачено спрямування коштів на сплату внесків до Об'єднаного інституту ядерних досліджень відповідно до Угоди про організацію Об'єднаного інституту ядерних досліджень та статуту Об'єднаного інституту ядерних досліджень; Секретаріату Міжнародної європейської інноваційної науково-технічної програми EUREKA відповідно до заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі EUREKA; Міжнародного центру науково-технічної інформації. Згідно з Порядком, бюджетні кошти також спрямовуватимуться на виконання програм науково-технічного співробітництва з міжнародними організаціями та фондами, двосторонніх міжнародних програм, програм науково-технічного співробітництва з державами – учасницями СНД, забезпечення функціонування Українського науково-технологічного центру.

Цільове та ефективне витрачання бюджетних коштів забезпечує їх

головний розпорядник. Водночас у документі зазначається, що не допускається спрямування бюджетних коштів на оплату посередницьких послуг та здійснення заходів з метою отримання прибутку (*Затверджено Порядок використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва // Урядовий портал (<http://www.kmi.gov.ua>). – 2011. – 18.04).*

Проблеми інформатизації

Ю. Половинчак,

канд. іст. наук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Бібліотечні консорціуми – перспектива ХХІ століття: світовий досвід та вітчизняні реалії

У статті висвітлюється роль і місце сучасних бібліотечних консорціумів у системі створення, використання, збереження та розповсюдження електронних інформаційних ресурсів, аналізу основних тенденцій розвитку бібліотечної кооперації, визначенню завдань, що в цьому контексті постають перед бібліотеками.

Ключові слова: бібліотечна кооперація, консорціуми, електронні інформаційні ресурси.

Важливу роль у створенні єдиного інформаційного простору для групи бібліотек, ефективного впровадження нових технологій та пропозицій нових послуг для користувачів, як демонструє наявний досвід, мають відігравати **консорціуми** – добровільні неприбуткові об'єднання бібліотек для спільного створення, використання, збереження та розповсюдження електронних інформаційних ресурсів.

Питання розвитку інтеграційних процесів бібліотек є актуальною темою досліджень бібліотекознавців. Проблеми вдосконалення процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних інститутів розглядаються в працях О. Баркової, Т. Вилегжаніної, В. Горового, І. Давидової, В. Ільганаєвої, Л. Костенка, Г. Шемаєвої. Розвитку партнерства і взаємодії бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації, реалізації ними корпоративних проектів присвячені праці П. Брофі, Т. Єрмоєнко, Т. Костирко, Н. Петриної, Т. Ярошенко. Галузевий та регіональний аспект бібліотечної кооперації відображені в роботах Т. Костирко, В. Лучанської, О. Мар'їної, Г. Шемаєвої. У сучасних дослідженнях наголошується, що міжбібліотечна комунікація повинна бути інтегрованою сукупністю всіх взаємодій бібліотек, охоплюючи організаційні, техніко-технологічні та управлінські процеси. Умовами інтеграції наукових і культурних закладів є добровільне об'єднання учасниками інформаційних ресурсів та технологій, формування організаційно-структурної єдності, що

вимагає функціональних трансформацій, управлінських інновацій, розвитку стратегій професійної комунікаційної взаємодії фахівців бібліотек, архівів, музеїв, інформаційних центрів тощо.

З'явившись у 60-х роках минулого століття передусім у США та Західній Європі консорціуми були покликані забезпечити спільне використання інтегрованих бібліотечних систем, кооперативний розвиток колекцій, придбання та використання електронних ресурсів (електронних журналів, баз даних тощо) та підвищення кваліфікації персоналу. Особливого розповсюдження консорціуми набули з кінця 80-х років з огляду на впровадження новітніх інформаційних технологій і необхідність кооперації в цілому, мінімізації зусиль кожної окремо взятої бібліотеки.

Наразі у світі працюють такі великі консорціуми, як Консорціум університетських дослідницьких бібліотек Великої Британії – CURL (Consortium of University Research Libraries (<http://www.curl.ac.uk>), Консорціум дослідницьких бібліотек Вашингтону – Washington Research Library Consortium (<http://www.wrlc.org>), Консорціум академічних бібліотек Швейцарії – Consortium of Swiss Academic Libraries (<http://lib.consortium.ch>), Естонський бібліотечний мережевий консорціум – ELNET (<http://www.elnet.ee>), Вірменський консорціум бібліотек – ELCA (www.elca.am), Болгарський інформаційний консорціум (www.bic.bg).

Активно в напрямі кооперації розвиваються бібліотеки Росії: тут створено Російський національний консорціум електронної інформації – NEICON (<http://www.neicon.ru>); за підтримки Міністерства культури Російської Федерації розроблено програму ЛБНЕТ – «Створення загальноросійської інформаційно-бібліотечної комп'ютерної мережі», мета якої – реалізація співробітництва російських бібліотек у галузі створення, обміну і використання електронних ресурсів на базі сучасних технологій. Серед головних завдань ЛБНЕТу – участь у реалізації національної бібліотечної політики країни в галузі інформатизації, впровадження національних форматів та правил каталогізації, довідково-бібліографічного обслуговування, цифрової каталогізації, створення електронних бібліотек, МБА, зведеного каталогу бібліотек Росії (ЗКБР), надання доступу до інформаційних ресурсів тощо.

У світі існують також не лише територіальні, а й галузеві об'єднання – як британський консорціум медичних бібліотек CHILL – Consortium of Independent Health Information Libraries in London (<http://www.chill-london.org.uk>), чи американський консорціум 25 юридичних бібліотек New England Law Library Consortium (NELCO) та ін.

Найбільшим у світі бібліотечним кооперативом, який сьогодні виконує функції світового каталогу, надаючи електронний доступ до інформації через співпрацю з різними бібліотеками (збір бібліографічних записів від бібліотек і надання можливості їх використання всім іншим бібліотекам) є **OCLC (Online Computer Library Center)**. Це некомерційна організація, що обслуговує 57 тис.

бібліотек із 112 країн світу. Каталог OCLC має 82 млн бібліографічних записів, що відтворюють інформацію про книги за 4 тис. років 400 мовами. Кожні 12 с. до каталогу приєднується новий запис¹.

Особливо необхідно відзначити консорціуми, що об'єднують власне не бібліотеки, а інші консорціуми. Наприклад, Міжнародну коаліцію бібліотечних консорціумів – ICOLC (The International Coalition of Library Consortia <http://www.library.yale.edu/consortia>) чи Консорціум eIFL.net (Electronic Information for Libraries <http://www.eifl.net>), до якого входять консорціуми бібліотек понад 45 країн світу².

Міжнародна коаліція бібліотечних консорціумів, що об'єднує понад 200 консорціумів з усього світу, була заснована в 1997 р. як неофіційний «консорціум консорціумів». Наразі ICOLC обслуговує зацікавлені організації, проводить зустрічі представників консорціумів, займається інформуванням щодо нових електронних інформаційних ресурсів, оцінюючи практики електронних інформаційних постачальників і вендорів (поставників програмного забезпечення), ряд інших проблем, актуальних для бібліотечних консорціумів.

Консорціум eIFL.net – це некомерційна організація, яка надає допомогу й консультаційну підтримку з питань широкого використання електронних ресурсів для користувачів бібліотек країн, що розвиваються і країн перехідного періоду. Головні напрями діяльності eIFL.net – проведення переговорів про найбільш прийнятну ціну на підписку для консорціумів різних країн, розвиток національних бібліотечних консорціумів, підтримка обміну знаннями в глобальному масштабі і побудова мережі безперервного підвищення освіти за такими напрямками, як відкритий доступ до публікацій, право інтелектуальної власності, програмне забезпечення з відкритим кодом для бібліотек і створення інституціональних репозитаріїв (архівів) з локальним контекстом³.

Зростання ролі консорціумів значним чином пов'язане з активним розповсюдженням електронних ресурсів, зокрема електронних журналів. Кооперація бібліотек для спільного придбання та використання електронних ресурсів дає можливість зменшити витрати, оскільки консорціуми мають можливість отримати ресурси за оптимальною ціною та ліцензійними угодами, а також оптимізувати питання хостингу (послуг з розміщення сторінки в Інтернеті, тобто виділення місця на вінчестері серверу, що має цілодобове підключення до мережі) та архівування. Окрім цього, саме в бібліотечних консорціумів, як демонструє, зокрема і вітчизняна практика, більше шансів для

¹ Башун О. В. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30; Щербан Р. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

² EIFL: Where we work // Website EIFL (<http://www.eifl.net/where-we-work>).

³ Купріте Р., Сегберт Елберт М., Бернал І. Ініціатива eIFL.net: доступ та управління електронними ресурсами, бібліотечними консорціумами в перехідних країнах та країнах, що розвиваються ; пер. Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – 2006. – № 3. – С. 54–60.

залучення грантів на великі проекти в цілому.

Консорціями, серед іншого, встановлюють єдині стандарти в управлінні колекцією електронних ресурсів, спільно шукають шляхи розширення можливостей доставки наукової інформації користувачам бібліотек. Таким чином, за влучним визначенням української дослідниці Т. Ярошенко, консорціями не обмежуються роллю «клубу покупців». Зокрема, Міжнародний консорціум SPARC – Scholarly Publishing & Academic resources Coalition (<http://www.arl.org/sparc>) як міжнародний альянс академічних та дослідницьких бібліотек у співпраці з авторами та видавцями спрямовує зусилля для вдосконалення академічної видавничої системи, моделювання нових шляхів наукової комунікації, зокрема і шляхом використання можливостей мережевого цифрового простору. Членами об'єднання є понад 800 інституцій Північної Америки, Європи, Японії, Китаю, Азії та Австралії ⁴.

Інший консорціум – Greater Western Library Alliance (<http://www.gwla.org>) – об'єднує 32 дослідницькі бібліотеки США, що наголошують на спільному інтересі до програм, пов'язаних з академічною комунікацією, міжбібліотечними позиками, загальними електронними ресурсами, кооперативним розвитком колекцій, цифровими бібліотеками ⁵. GWLA, зокрема, відіграв значну роль у створенні «брами до електронних журналів» з біологічних дисциплін BioOne (<http://www.bioone.org>) ⁶.

До Коаліції мережевої інформації CNI – Coalition for Networked Information (www.cni.org/program), що теж опікується різними аспектами теми наукової комунікації в інформаційному світі, входять не лише бібліотеки, а й університети, інформаційні інституції, відомі компанії-виробники програмного і технічного забезпечення США та Канади. Альянс інформаційних інновацій у науці та техніці – Alliance for Innovation in Science and Technology Information (<http://www.aisti.org>) – своєю місією вважає примноження наукової і технічної інформації і створення сучасних засобів доступу до неї.

Привертає до себе увагу той факт, що українські бібліотеки в питаннях кооперації розвиваються досить повільно ⁷. Така організація діяльності бібліотечних установ виправдана в умовах, коли вони – особливо це стосується бібліотек наукових установ та вищих навчальних закладів України – не завжди мають необхідний потенціал для створення корпоративних об'єднань: автоматизовані робочі місця, наявність комп'ютерної та копіювальної техніки, доступу до Інтернету, високий рівень кадрового забезпечення. Водночас в умовах об'єднання наявні технічні ресурси і кадровий потенціал можуть

⁴ About SPARC // Website SPARC (<http://www.arl.org/sparc/about/index.shtml>).

⁵ About GWLA // Website GWLA (<http://www.gwla.org/governance/members>).

⁶ Ярошенко Т. Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку // Бібл. форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.

⁷ Колесникова Т. Кластер як нова регіональна модель інтеграції бібліотек ВНЗ України: концептуальні характеристики та умови реалізації // Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації. – 2010. – № 9 (http://www.social-science.com.ua/journal_content/308/social_communication).

використовуватися більш ефективно. Це сприятиме покращанню якості надання послуг користувачам з метою якнайповнішого задоволення інформаційних потреб; формуванню єдиного науково-інформаційного простору України; використанню бібліотек як інструментів національної політики в галузі освіти та інформації.

Особливістю розвитку українських бібліотечних корпоративних об'єднань можна назвати регіональну взаємодію бібліотечних установ різних типів та форм власності у регіонах. Наприклад, у Харкові під керівництвом ХДНБ ім. В. Г. Короленка та Асоціації сучасних інформаційних бібліотечних технологій (АСІБТ) об'єдналися 18 бібліотек для спільного створення зведеного електронного каталогу періодичних видань, що надходять до цих установ⁸. Вдалим також можна назвати проект зі створення онлайн-центру кооперативної каталогізації для бібліотек України – Центрально-українського кооперативного каталогу (ЦУКК), що реалізується за ініціативою Кіровоградської ОУНБ. 11 бібліотек, серед них обласні універсальні, університетські, обласна юнацька та одна централізована бібліотечна система, об'єдналися з метою створення електронного каталогу статей з періодичних видань. Кооперативний банк бібліографічних даних проекту становить близько 150 тис. записів з 88 журналів України⁹. Донецька ОУНБ стала ініціатором створення зведеного електронного регіонального каталогу. Членами корпоративного об'єднання стали бібліотеки, що входять у Донецьке регіональне відділення Української бібліотечної асоціації¹⁰. У 2004 р. на Рівненщині розпочато роботу зі створення власної моделі корпоративної каталогізації – регіональної корпоративної бібліотечної інформаційної системи (РКБІС). Головні завдання, які ставляться перед корпоративним об'єднанням: упровадження системи організаційної, технічної і технологічної взаємодії бібліотек-учасниць; створення інформаційної мережі бібліотек регіону, формування кожною бібліотекою-учасницею локальних електронних каталогів на базі АБІС ІРБІС; забезпечення корпоративної обробки періодичних видань з метою уникнення дублювання процесів їх обробки; зменшення витрат на кадрові ресурси і технічні засоби; створення зведеного електронного каталогу (ЕК) і забезпечення доступу до нього через мережу Інтернет¹¹.

Треба зауважити, що досвід спільної роботи українських бібліотек різних регіонів наочно показує високу результативність і перспективність

⁸ Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку // Бібл. планета. – 2006. – № 4. – С. 21–25.

⁹ Шилюк О. Використання нових технологій в спільній діяльності бібліотек: кооперативний каталог // Бібл. форум України. – 2003. – № 1. – С. 14–16; Щербан Р. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

¹⁰ Купесок Л. Проблемы создания и функционирования корпоративной базы данных на основе опыта Донецкой ОУНБ // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 34–36.

¹¹ Щербан Р. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

корпоративного підходу до вирішення питань взаємодії бібліотек різного рівня і створення ними єдиного регіонального інформаційного простору. Більшість корпоративних проектів розвиваються в напрямі корпоративної каталогізації. Корпоративним бібліотечним об'єднанням притаманна поетапність розвитку, ініціативність, постійне вдосконалення роботи в процесі взаємодії, пошук нових методів та форм взаємодії.

Важливим для збагачення національних інформаційних ресурсів видається також дієве використання можливостей зарубіжних інформаційних проектів в Україні. З 2000 р. бібліотеки України мають можливість доступу до баз даних **EBSCO** за проектом «Електронна інформація для бібліотек» – (Electronic Information For Libraries – EIFL), який є спільною ініціативою Інституту відкритого суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики – компанії EBSCO Publishing.

Координатором цього проекту в Україні є Асоціація «Інформаційно-Консорціум» – перший офіційно зареєстрований в Україні як громадська організація незалежний консорціум бібліотек (www.informatio.org.ua), що є членом Міжнародного консорціуму eIFL.net та Міжнародної коаліції бібліотечних консорціумів – International Coalition of Library Consortia (ICOLC).

До Консорціуму входять понад 30 бібліотек та інформаційно-ресурсних центрів різних організацій: бібліотеки державних та приватних вищих навчальних закладів, обласні наукові універсальні бібліотеки, спеціалізовані галузеві бібліотеки, інформаційно-ресурсні центри.

Консорціум пропонує 14 інформаційних пакетів відомих світових видавництв та постачальників наукової інформації (Elsevier, Emerald, Oxford University Press, East View, ProQuest, Интегрум-Техно та ін.), укладає ліцензійні угоди з кожним із постачальників, аналізує статистику використання ресурсів для різних бібліотек у тестовому доступі, організує цикл семінарів, тренінгів, конференцій¹².

Система **EBSCO Publishing** забезпечує доступ до понад 5000 періодичних видань, розподілених серед різних баз даних, зокрема:

– *Academic Search Premier* (база даних повнотекстових академічних публікацій, рефератів та анотацій із соціальних, гуманітарних, природничих, комп'ютерних наук з 1975 р.), забезпечує доступ до журналів Acta Sociologica, American Historical Review, American Journal of Political Science, American Sociologist, British Journal of Psychology, British Journal of Sociology, Central European History, Contemporary Literature, Early American Literature, English Language Notes, International Journal of Psychology, Journal for the Scientific Study of Religion, Political Science Quarterly,

¹² Ярошенко Т. О. Електронні журнали – нові можливості в інформаційному забезпеченні науки та освіти // Наук. записки Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія» – К. Т. 19: спецвипуск. Ч. 1. / НаУКМА ; редкол. : В. Брюховецький (голова) [та ін.]. – К., 2001. – С. 27–31.

Journal of General Psychology, Journal of International Affairs, Journal of Politics, Geological Studies, Women's Studies та ін.

– **Business Source Premier** – повнотекстова база доступу до майже 3 тис. наукових журналів, що висвітлюють широке коло питань, які належать до сфери бізнесу: економіки, фінансів, менеджменту, бухгалтерського обліку. Серед доступних наукових журналів: Harvard Business Review, Administrative Science Quarterly, Academy of Management Journal, Industrial & Labor Relations Review, Journal of Management Studies, Journal of Marketing Management, Journal of Marketing Research, Journal of Marketing, Journal of International Marketing та ін.

– **Educational Resource Information Center (ERIC)** – інформаційна система, що підтримується департаментом освіти та Національною освітянською бібліотекою США, містить понад 2 тис. збірок матеріалів, алфавітні покажчики та реферати з проблем освіти.

– **MasterFILE Premier** – база даних для публічних бібліотек, що забезпечує доступ до повнотекстових матеріалів науково-популярного характеру, довідників, біографій, першоджерел, фотографій, мап.

– **Newspaper Source** – база даних вибраних повнотекстових матеріалів з газет та інших джерел поточної інформації.

– **MEDLINE, Health Source – Consumer Edition та Clinical Pharmacology** – бази даних публікацій сучасних біомедичних журналів, довідників, рефератів та покажчиків на теми здоров'я, здорового способу життя, охорони здоров'я, дієтології, лікарських засобів.

– **Бази даних компанії Intergrum Techno** – періодичні видання російською мовою, які друкуються в Росії, Україні та країнах СНД¹³.

У 2002–2007 рр. в Україні реалізувався також **проект INTAS** – Міжнародної асоціації сприяння співробітництву між ученими нових незалежних держав колишнього СРСР «Доступ до електронних журналів для вчених нових незалежних держав». Проект забезпечував науковців України (через бібліотеки інституцій, де вони працюють) оперативною науковою інформацією з електронних журналів відомих європейських видавництв Springer (1200 назв) та Blackwell Science (понад 400 назв), баз даних (Zentralblatt

¹³ Ярошенко Т. О. Електронні журнали: можливості XXI століття для науки та освіти України // еКМАІR: Електронний архів Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». (<http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/96/1/EJ%20novi%20mozhlivosti.pdf>).

Mathematik) та через сервіс доставки документів. У межах дії проекту в Україні було створено консорціум бібліотек-учасниць – до нього приєдналася 251 бібліотека України – академічні, університетські, публічні, відомчі, а щорічне завантаження статей становило понад 50 тис.)¹⁴.

Прикладом вдалих корпоративних проектів серед українських бібліотек на міжнародному рівні можна назвати Прикордонний російсько-український університетський консорціум. Головною метою створення консорціуму є підвищення якості вищої освіти шляхом організації та координації співробітництва класичних університетів прикордонних областей Російської Федерації та України. У рамках консорціуму створена Рада директорів бібліотек університетів консорціуму. Співробітництво бібліотек здійснюється за такими напрямками: безкоштовне обслуговування викладачів і студентів університетів консорціуму в університетських бібліотеках, які є учасниками консорціуму; упровадження електронної доставки документів у бібліотеки університетів консорціуму; регулярний книгообмін науковими працями вчених університетів між бібліотеками; розміщення на сайтах бібліотек інформації про бібліотеки, які є учасниками консорціуму; проведення спільних зборів і конференцій, присвячених актуальним питанням бібліотечної справи, бібліотекознавства та бібліографії з обов'язковим виданням матеріалів тощо¹⁵.

У середовищі українських користувачів має привернути увагу також розпочатий у 2009 р. новий проект «UkrELib: Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України», покликаний забезпечувати, підтримувати та вдосконалювати інформаційну базу, необхідну для навчальної та науково-дослідної роботи українських учених і фахівців та відповідні механізми обміну інформацією з метою інтеграції українських науковців у світову академічну спільноту. Проект створено на базі трьох університетів України: Національного університету «Києво-Могилянська академія», Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича за підтримки Центру технологій та інноваційного менеджменту Нортвестерн університету (США) та Асоціації «Інформаційно-Консорціум». Проект відкритий для участі інших університетів країни.

Отже, бібліотеки, видавці, інформаційні посередники дедалі частіше об'єднуються в консорціуми задля спільного вирішення питань, пов'язаних зі створенням, використанням, збереженням та розповсюдженням електронних ресурсів, зокрема електронних журналів. Створення бібліотечних консорціумів дає можливість вирішити завдання: забезпечення якості послуг бібліотекарів завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій; модернізації

¹⁴ Ярошенко Т. Проект «Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України – інновації через співробітництво» // Бібл. вісн. – 2009. – № 3. – С. 3–5.

¹⁵ Монастырева В. Университетские библиотеки в системе высшего образования // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 28–33.

бібліотечної роботи завдяки прийняттю інноваційних рішень з організаційних та технологічних питань; надання ефективного доступу до інформаційних ресурсів інших бібліотек. Кооперативні засади дають змогу заощадити фінансові ресурси, зекономити час на науково-технічну обробку документів, уникнути дублювання, покращити оперативність та якість обслуговування користувачів тощо.

Світова практика свідчить, що кооперація дає змогу істотно збільшити спектр доступної інформації з одночасним зниженням власних витрат кожного учасника об'єднання або угоди. Подальша кооперація бібліотек повинна стати важливим стратегічним напрямом розвитку національних інформаційних ресурсів, що сприятиме створенню єдиного інформаційного простору України та подальшій інтеграції у світове інформаційне суспільство.

Список використаної літератури

1. *Башун О. В.* Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність // *О. В. Башун // Бібл. форум України.* – 2003. – № 2. – С. 29–30.
2. *Колесникова Т.* Кластер як нова регіональна модель інтеграції бібліотек ВНЗ України: концептуальні характеристики та умови реалізації // *Т. Колесникова [Електронний ресурс]. – Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації.* – 2010. – № 9. – Режим доступу: http://www.socialscience.com.ua/journal_content/308/social_communication. – Назва з екрана.
3. *Купесок Л.* Проблемы создания и функционирования корпоративной базы данных на основе опыта Донецкой ОУНБ // *Бібл. форум України.* – 2003. – № 2. – С. 34–36.
4. *Купріте Р.* Ініціатива eFL.net: доступ та управління електронними ресурсами, бібліотечними консорціумами в перехідних країнах та країнах, що розвиваються / *Р. Купріте, М. Сегберт Елберт, І. Бернал ; пер. Т. Ярошенко // Бібл. форум України.* – 2006. – № 3. – С. 54–60.
5. *Монастырева В.* Университетские библиотеки в системе высшего образования // *Бібл. форум України.* – 2005. – № 2. – С. 28–33.

6. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку // *Бібл. планета.* – 2006. – № 4. – С. 21–25.

7. *Шилюк О.* Використання нових технологій в спільній діяльності бібліотек : кооперативний каталог О. Шилюк // *Бібл. форум України.* – 2003. – № 1. – С. 14–16.

8. *Щербан Р.* Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. Щербан // *Бібл. форум України.* – 2007. – № 2. – С. 2–4.

9. *Ярошенко Т.* Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // *Бібл. форум України.* – № 4. – 2006. – С. 7–11.

10. *Ярошенко Т. О.* Електронні журнали – нові можливості в інформаційному забезпеченні науки та освіти Т. О. Ярошенко // *Наукові записки Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія».* – К. Т. 19: Спецвипуск. – Ч. 1. / НаУКМА ; редкол.: В. Брюховецький (голова) [та ін.]. – К., 2001. – С. 27–31.

11. *Ярошенко Т.* Електронні журнали: можливості XXI століття для науки та освіти України // *еКМАIR Електронний архів Національного університету «Києво-Могилянська академія».*
<http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/96/1/EJ%20novi%20mozhlyvosti.pdf>. – Назва з екрана.

12. *Ярошенко Т.* Проект «Електронна бібліотека»: центри знань в університетах України – інновації через співробітництво / Т. Ярошенко // *Бібл. вісн.* – 2009. – № 3. – С. 3–5.

13. About GWLA [Electronic resource] // Website GWLA. – Made of access: <http://www.gwla.org/governance/members>. – Title from the screen.

14. About SPARC [Electronic resource] // Website SPARC. – Made of access: <http://www.arl.org/sparc/about/index.shtml>. – Title from the screen.

15. EIFL: Where we work [Electronic recourse] // Website EIFL. – Made of access: <http://www.eifl.net/where-we-work>. – Title from the screen.

До уваги держслужбовця

Н. Моїсеєнко, наук. співроб. НБУВ

Нові надходження до НБУВ

Держава і право: Бібліографічні посібники : анот. кат. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна ; наук. ред. і авт. передм. [Бібліографія права і юридичних наук – важливий інформаційний ресурс] Т. В. Добко. – К., 2010. – 292 с.

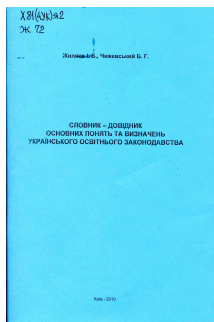
Ва727096

Хя1 Д 36

Відображено основні бібліографічні посібники з питань держави і права українською та російською мовами, які зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Видання складається з восьми розділів: «Загальні питання держави і права», «Держава і право в Україні і в Росії до 1917 р.», «Радянська держава і право. Українське правознавство у межах та поза межами СРСР», «Держава і право незалежної України», «Держава і право зарубіжних країн», «Міжнародне право», «Порівняльне правознавство», «Показчики змісту періодичних видань».

Довідково-допоміжний апарат видання складає показчик імен.

Жилияєв І. Б. Словник-довідник основних понять та визначень українського освітнього законодавства / І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський; Наук.-дослід. центр прав. інформатики Нац. акад. прав. наук України. – К. : Парламент. вид-во, 2010. – 108 с.

ВА729925

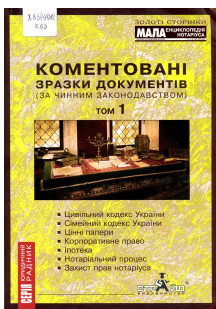
Х81(4УК)я2 Ж 72

Словник охоплює близько тисячі основних понять та визначень, які використовуються в українському освітньому законодавстві. Наведено загальний порівняльно-правовий аналіз українського освітнього

законодавства з деякими поняттями міжнародного права.

Назви понять та визначень подано відповідно до їх законодавчого закріплення. Статті охоплюють усі основні джерела українського законодавства у сфері освіти: Конституцію України, кодекси України, закони України, конвенції, ратифіковані Верховною Радою України, постанови Кабінету Міністрів України, доктрини, стратегії, програми, положення, інструкції, методичні рекомендації тощо, затверджені відповідними актами центральних органів виконавчої влади.

Для зручності користування видання містить покажчик понять та визначень, список використаних нормативно-правових актів.

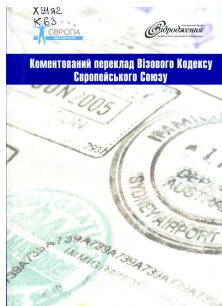
Коментовані зразки документів (за чинним законодавством) : у 3 т. Т. 1 / за заг. ред. В. М. Марченка, О. Д. Чуєвої. – Х. : Страйд, 2010. – 440 с. – (Серія «Юридичний радник»). – Дод. до наук.-практ. журн. «Мала енциклопедія нотаріуса».

C11030/1

X83(4УК)я2 К 63

Подано аналітичні матеріали з викладенням їх практичного застосування у вигляді документів з урахуванням відповідності чинному законодавству станом на 1 вересня 2010 р.

Наведено та проаналізовано документи, які відображають усі сторони життя та знаходять практичне використання у будь-яких випадках: договори (купівлі-продажу квартири, про поділ майна, довічного утримання, дарування, керування майном, спадкового майна, укладання шлюбного договору, про участь у вихованні та утриманні дитини тощо); повідомлення, зокрема про вчинення нотаріальної дії; заяви; угоди; довіренності, зокрема на ведення судових справ тощо.

Коментований переклад Візового Кодексу Європейського Союзу / Громад. ініціатива «Європа без бар'єрів» ; пер.: Л. Левандовська. – К. : Вістка, 2010. – 160 с. : табл.

ВА731393

X91я2 К 63

Подано неофіційний переклад Регламенту № 810/2009 ЄС, що встановлює Кодекс спільноти з візових питань, здійснений громадською ініціативою «Європа без бар'єрів» у рамках проекту «Коментований переклад Візового Кодексу Європейського Союзу та інформування громадян України», за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Основна змістовна частина Кодексу супроводжується коментарями

фахівців «Європи без бар'єрів». Запропоновані коментарі зосереджують увагу читачів на запроваджених Кодексом нововведеннях (у порівнянні зі Спільними консульськими інструкціями та Угодою про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС) та містять поради щодо практичного використання положень Кодексу в процесі отримання Шенгенських віз.

Додатки вміщують: бланк анкети для отримання Шенгенської візи, перелік документів для отримання візи, зразок як заповнювати візові бланки тощо.

Кримінологія : бібліогр. довід. / Ін-т права В. Сташиса Класич. приват. ун-ту ; [упоряд.: К. С. Босак [та ін.] ; за заг. ред. С. Ф. Денисова]. – Запоріжжя : [КПУ], 2010. – 488 с.

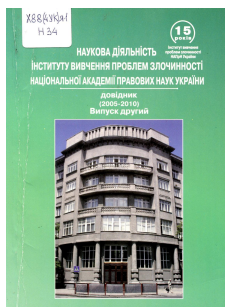
BA735475

X88(4УК)я2 К 82

Видання містить понад 5 тис. джерел з проблем кримінології, що є у фондах бібліотеки Інституту права ім. Володимира Сташиса Класичного приватного університету та в Запорізькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Горького, які вийшли протягом 2000–2010 рр. та деякі окремі видання, які вийшли друком раніше в Україні, Росії та інших країнах.

Довідник доповнений виданнями з інших галузей права, гуманітарних наук: кримінально-виконавче право, кримінальний процес, економіка, соціологія, психологія, філософія та ін., що становлять певний інтерес для кримінологічної науки. Це монографії, підручники, посібники, тексти лекцій, збірники статей, матеріали конференцій, автореферати дисертацій, а також статті з періодичних видань.

Бібліографія складається з двох частин та 44 розділів. У межах розділу література розташована за алфавітом. Окремими розділами подано персоналії та інтернет-ресурси з кримінології, перелік фахових видань, паспорт спеціальності, алфавітний покажчик авторів.

Наукова діяльність Інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України : довідник. Вип. 2 (2005–2010) / за ред. В. І. Борисова, В. С. Батиргарєєвої ; Нац. акад. правових наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності. – Х. : Кроссруд, 2010. – 208 с.

B352658/2

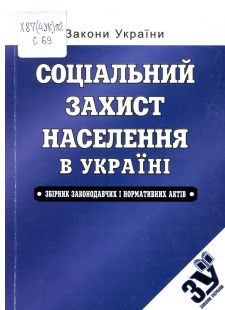
X88(4УК)я1 Н 34

Довідник містить фундаментальні та прикладні наукові дослідження,

проведені Інститутом з метою розробки ефективних кримінально-правових заходів з проблем боротьби зі злочинністю, представлені на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах за 2005–2010 рр.

Назви розділів у виданні відповідають напрямам наукової роботи співробітників інституту: виставки наукових та технічних досягнень (ряд приладів та комп'ютерних програм лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»), законопроектні роботи, Постанови Пленуму Верховного Суду України, наукові публікації (монографії, науково-практичні коментарі, науково-практичні посібники, збірники наукових праць тощо).

Наукові дослідження інституту знаходили практичне використання в практичній діяльності правоохоронних органів, державних органів влади, інших соціальних інституцій суспільства.

Соціальний захист населення в Україні : [зб. законодавч. і нормат. актів] / упоряд.: А. В. Паливода, В. В. Орленко. – Офіц. текст. – К. : Видавець Паливода А. В., 2010. – 544 с. – (Закони України).

ВА724858

X87(4УК)я2 С 69

Наведено законодавчі та нормативні акти, що регламентують соціальний захист населення в Україні, а саме: про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; про основи соціальної захищеності інвалідів, про соціальний захист дітей війни, військовослужбовців та членів їхніх сімей; про соціальне становлення та розвиток молоді тощо.

Подано Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази та інструкції Міністерства України у справах сім'ї, дітей, молоді та спорту зі змінами та доповненнями станом на 25 листопада 2009 р. з посиланнями на публікації у друкованих виданнях.

Після бібліографічного опису наведено шифри зберігання книги в загальному фонді НБУВ та відділі довідково-бібліографічного обслуговування.